Â…–«uÇ wýWÐ

وتوویێژ لەگەڵ میردا- کەیخەسرەو بەگ- هۆزی جافی کورد- ئاووهەوای سلێمانی- ناشتاکردن لەگەڵ میردا- ژمارەی دانیشتووانی سلێمانی- نیشانەنانەوە- تەختی سلێمان- هەڵکۆڵراوی مێژوویی ئاهەنگێکی مۆسیقا- زۆرخانە، یان یاریگە- شێوکردن لەماڵی عوسمان بەگ- نوێژی خۆرهەڵاتییانە- سلێمان بەگ- چابووکیی لە بەکارهێنانی شمشێردا- کشتوکاڵ.

١٨ی ئایار

سەعات و نیوێکم لەگەڵ میردا بردەسەر، لەکاتە هەرە خۆشەکانم بوو. پیاوێکی زۆر ڕەوشت بەرز و بێ فیزە، ئەوەندە سادەیە، حەزدەکەی لەگەڵیا دابنیشیت، بەتایبەتی پاش ئەوەی ئاشنای ڕەوشتی زۆربەی پیاوە ناسراوەکانی خۆرهەڵات دەبێت، کە چۆن خۆیان لێ گۆڕراوە و درۆزن و فشەکەرن. لێم پرسی: «بۆچی زرێی ئاودامان لەبەر ناکەیت، کە لای کورد، جلێکی جەنگیی خۆشەویستە؟». لە وەڵامدا وتی: «چونکە توانای هەڵگرتنیم نییە!». خۆ ئەگەر ئەم پرسیارەت لە زۆربەی سەرکردەکانی خۆرهەڵات بکردایە، پێیان دەوتیت حەزی لێ ناکەین، یان بێزمان نایە لەشەڕدا خۆمان بپارێزین... لەبەرئەوە هەر کەسێک بیەوێ هۆی سەرسوڕمانم تێبگات، دەبێ پێشەکی ماوەیەکی زۆر لەناو تورکەکاندا بژی و شارەزاییەکی تەواو لە قسە و بیرکردنەوەیاندا پەیدا بکات.

ئەمڕۆ سەبارەت بەو دەمەتەقێیەمان شتێکی ئەوتۆم نییە تۆماری بکەم، چونکە زۆربەی قسەکانمان دەربارەی خۆم بوون. بەڵام میر پرسیارێکی زۆری دەربارەی سوپاگەلی ئەورووپا کرد و تێبینی زۆر ژیرانە و هوشیارانەیشی لە قسەکانیدا نیشان دەدا.

ئێوارەش جگە لەو کۆمەڵە خەڵکەی تر، کە دەهاتنە لام، کەیخەسرەو بەگ میوانم بوو. خێڵی جاف، کە کەیخەسرەو بەگ سەرۆکیانە، لە بەرزایی چیاکانی[1] قەڵەمڕەوی والی (سنە)دا دەژین. پیاوگەلی ئەم خێڵە، سەروسیما جوان و ئازان. تەنانەت لای کوردەکان خۆشیان، لەخێڵە هەرە جەربەزە و دواکەوتووەکانن. شێوەزمانیشیان جیاوازییەکی زۆری لەگەڵ شێوەزمانی کوردانی بابانی هەیە. سیمایان ئەوەندە جیاوازە، بەئاسانی ئەتوانرێ بناسرێتەوە. ئەم خێڵە بەئاسانی دەتوانێ چوار هەزار پیادەیان چەک هەڵبگرێ. چاکترین جەنگاوەری ناو سوپای کوردن.

ئەمانە لەکاتی شەڕدا کە میری سلێمانی سەرۆکە دەرەبەگەکانیان بانگ دەکات، دوو هەزار سوارێک پێکدێنن. هەر لەبەر ئازایەتی و زەبروزەنگیان، هەندێ دەستە و کۆمەڵە خەڵکی تری ڕاونراو و تەنگ پێ هەڵچنراوی وەک (فەیلی) و کەڵهوڕ، لەناویاندا دەبینرێن، کە زۆرجار ئەمانە ناوی خێڵەکە سووک دەکەن ئەم خێڵە، ئەگەر سەرۆکەکانیان بمرێ و کوڕی بچووکی لەپاش بەجێ بمێنێ، نایکەن بەجێگری باوکی، چونکە هەرگیز هەرزەکار ناکرێ بە سەرۆک هۆز. بەڵکو لەم کاتانەدا برا، یان خاڵی کۆچکردووەکە،

(١) ناوچەی (جەوان ڕۆ)، کە لە سەرەوە باسکراوە، بەشێکە لەم کێوانە.

لەجێی دادەنرێ. جافەکان هەموویان لە ڕەشماڵدا دەژین[٢] و هاوینان لە چیا بەرزەکانی (حاجی ئەحمەد)ی سەرسنووری (سنە) هەڵدەدەن و بەناوچەی شارەزووردا بڵاودەبنەوە، زستانانیش لەمبەروبەری ئاوی (سیروان)، لەنزیک (شیروانە) هەڵدەدەن.

١٩ی ئایار

سەرلەبەیانی شتێکی وانەبوو، شایانی باسکردن بێ. دوای نیوەڕۆش عەبدوڵڵا پاشا هاتە لام، ئەویش لەبەرئەوەی زۆر شارەزای کاروباری وڵاتەکەی نەبوو، بۆیە شتێکی بەکەڵکم لە قسەکانی هەڵنەکڕاند. زۆر باسی ئاووهەوا و سەرمای سلێمانی کرد، کە لە زستاندا سارد دەبێ، بەتایبەتی لەو کاتانەدا کە لە خۆرهەڵاتەوە ڕەشەبای توند هەڵدەکات. بەفریش نزیکەی شەش هەفتە، تا دوو مانگ، زەوی دائەپۆشێ. چونکە بەفر، دوای بەفر ئەبارێ و بواری ئەوەی پێشووتر نادات بتوێتەوە.

پێرار بیست و سێ جار بەفر باریوە. بەڵام ئاووهەوای سلێمانی لە هاویندا خۆشە، ئەگەر ڕەشەبای تێدا هەڵنەکات. ئەم ڕەشەبایە زۆرجار ماوەی هەشت ڕۆژ، لەسەریەک زۆرتوند هەڵدەکات و لە هاوینیشدا بە ئەندازەی سەرما کوشندەکەی زستانی دەبێت. سەیریش لەم ڕەشەبایەدا ئەمەیە دووسێ سەعاتێ دوور لە سلێمانی، لە هیچ لایەکیدا، ئەم ڕەشەبایە نییە. دەڵێن ناوچەی شارەزووریش[٣] کە مەرەزەیەکی زۆری تێدا دەکرێ،

(٢) کوردەکان بەو هۆزە کۆچەرییانە، یان بەو هۆزانەی لەژێر ڕەشماڵدا دەژین، دەڵێن (خێڵ) و بە یەکێکیشیان دەوترێ (خێڵەکیی).

(٣) ناوچەی شارەزوور، تا نزیک کێوەکانی (ئاورامان - هەورامان) ئەکشێ و پایتەختەکەشیان وەک تورکەکان پێی دەڵێن (گوڵ عەنبەر)، یان (غول ئامبەر)ە. دانیشتووانی لەهاویندا ناچار دەبن بچن بۆ (کۆچەل)، کە جێگایەکی ساردە، بەلاپاڵی کێوەکانی هەورامانەوە. ماوەی نێوان (ئاربەت - عەربەت) و (سلێمانی)، سێ سەعاتە. ئیتر لێرەوە ناوچەی شارەزوور دەست پێدەکات. لە (ئاربەت)یشەوە بۆ (گوڵ عەنبەر)، کە لەوێ ناوچەکە کۆتایی دێت، هەشت سەعاتە، ئەوڕەحمان پاشا، خشتێکی زۆری بێ نووسینی لە (ئاربەت) دەرهێنا، هەندێ دراویشی تێدا دۆزییەوە. گفتیشیان دا بەمن نموونەیەکم بدەنێ. لە (گوڵ عەنبەر)یش دوو لوولە تۆپیان لەژێر داروپەردوودا دۆزیبۆوەوە. ناوچەی شارەزوور پڕە لە ئاسەواری کۆن، وەک تەپۆلکە و گردی توورەکەڕێژی لە چەشنی (گەورەقەڵا)ی سەر ڕێی زەهاو. ئەو کارێزانەش کە تائێستا کەڵکیان لێ وەرئەگیرێ، نموونەیەکی زۆریش لە هەندێ جێگادا دۆزراوەتەوە. «ئاربەتی»ش ئەو جێگایەیە، کە زۆرترین ئاسەواریان تێدا دۆزیوەتەوە. هەر لە (ئاربەت) گردێک هەیە، شوێنەواری شارێکی گەورەی بەدەورەوەیە. لام وایە ئەو پاشماوانە، شاری شارەزووری کۆن بێت، بەڵام کوردەکان تێکڕا پێ لەسەر ئەوە دادەگرن، کە لەکۆندا شارێک نەبووە ناوی شارەزوور بووبێ. سووریشن لەسەرئەوەی ئەم ناونانەی ئێستاش وەک زانراوە، هەر ناوچەکە بووە. لەم ناوچەیەدا یەک دەسەڵاتیش کاروباری بەڕێوە نابات، بەڵکو چەند دەسەڵاتێک لەناوخۆیاندا، بەشیان کردووە.

یەکجار گەرم و نادروستە. پڕێتی لە مێشوولە و کێچ و بەتایبەتیش مار، بەڕادەیەک زۆرە، بەرۆژی نیوەڕۆ، بە ئاشکرا بەسەر ڕێگاکاندا دێن و دەچن.

٢٠ی ئایار

ئەمڕۆ لەگەڵ ئەوانەدا، کە ڕۆژانی ئاسایی سەردانیان دەکردم، پیاوێکی (گورجی)ش بەناوی (تەمیرئاغا – تەیمورئاغا) هاتەلام. ئەم پیاوە، کاتی خۆی لە دارودەستەی ئەو (ئەحمەد کەهیا)یە بووە، کە دوای مردنی (عەلی پاشا) لە بەغدا، هەڵهاتبوو، هاتبووە سلێمانی و بەهۆی زرنگیی خۆیەوە، ئەو ماوە زۆرە لە سلێمانی ماوەتەوە و ئێستا بۆتە یەکێک لە ئاغا، یان یەکێک لە خانەدانەکانی کورد و چەندان گوندی دەوڵەمەندیشی لەلایەن میری ئێستای سلێمانی و پێشووەوە، دراوەتێ. لەبەرئەوە ئێستا ئەگەر چاکترین پایەوپلەیشی بدەنێ، ئارەزووی بەغدا ناکات. وا دیارە ئەم حاڵەی ئێستای زۆر بەدڵ بێ.

هەر ئەمڕۆ پیرەپیاوێکی کورد سەردانی کردم، کە لەم دواییەدا لە (مەککە) گەڕابووەوە. هەر کوردێکیش کە لە حەج بگەڕێتەوە، مێزەرێکی سپی لەسەر دەنێ. لەم سێ ساڵەی دواییدا نزیکەی دووهەزار کەسێک لە ناوچەی سلێمانی حەجیان کردووە.

دوای ئەمیش عوسمان بەگ هاتەلام و تا نیوەڕۆ مایەوە و زۆر بەتاسەوە گوێی بۆ ئەو چیرۆکانە گرتبوو، کە سەبارەت بە لەشکرەکانی ئەوروپا و شەڕەکانیان بۆم گێڕایەوە... زۆربەی ئەو پلەوپایانەی بەکاربەدەستە نزیکەکانی میر دەدرێن، بەمیراتی بۆیان ئەمێنێتەوە، یان بەلای کەمەوە لەسەردەمی میرێکدا دەیاندرێتێ. ئەم (مەحموود مەسرەف)ەی کە ئێستا سەرۆک وەزیرانە، ئەو پلەوپایەی بەدوای یەکدا، لە عوسمان پاشا و ئەوڕەحمان پاشاوە بۆ جێماوە، وەک خۆیشی ئاگاداری کردم، ڕەنگە هەر کوڕەکەیشی لە جێگاکەی دابنێن. سیلاحدار، یان شمشێر هەڵگرەکەی ئێستاش، کە منداڵێکە، پیاوێکی لەو بەهێزتر فرمانەکەی ئەم منداڵە، بەجێدەهێنێ، تا گەورە دەبێ و خۆی پێی ئەنجام ئەدرێ. ئەم پیاوە، هەموو یاسا و دەسەڵاتێکی ئەو پایەوپلەیە لە ئەستۆ دەگرێ، کە ئەو منداڵە لە باوکییەوە بۆی ماوەتەوە. خۆ ئەگەر ئاسایش و ئاشتی لەم وڵاتەدا هەبێ و میراتگریش دۆخی سروشتیی خۆی وەربگرێ، ئەم وڵاتە زۆر گەشەی دەکرد.

دوای نیوەڕۆ خۆم گەیاندە لای کۆمەڵەکەی مەحموود مەسرەف، کە لەبەردەمی ماڵەکەی خۆیدا چادریان هەڵدابوو، زۆربەی پیاوماقوڵانیش لەوێ بوون. دوای تاوێ کەیخوسرەو بەگیش هات، کە زۆر بەگران و هێواش خۆی بە چادرەکەدا کرد، یان بە واتایەکی تر،

لەسەرخۆ و بێ ئاگا هات و قسەکانیشی پچڕپچڕبوون. ئەگەرچیش وام لێ هاتبوو لە شێوەزمانی بگەم، کەچی ئەو، بە زمانێک دەیکرد، نەمدەتوانی تێی بگەم. کەیخوسرەو بەگ کیتەڵەیەکی باروتی بچکۆڵەی پێبوو، نەیئەزانی چۆنی بەکاربهێنێ. داوای لە من کرد چۆنێتی بەکارهێنانی تێبگەیەنم. وەک تێگەیشتم کورد وشەی (دەرمان) لەجیاتی وشەی (باروت) بەکاردێنێ. ئەمەش بەکارهێنانێکی تەواوە و لەجێی خۆیەتی. دوایی وەک پیشەی ئاسایی شەڕە کەومان دی...

بێگومان لێهاتوویی ئەم باڵندە بچووکانە و ئازایەتی و زیرەکییان، لەو شتانە بوو، کە جێی سەرسوڕمان بوو، وەک پێشتریش باسم کرد، ئەم باڵندانە لە شەڕدا هەر هەوڵی ئەوە دەدەن، وەک سەگ توند ملی بەرامبەرەکانیان بگرن و باڵی پێوەبگرێ و بیفڕێنێ و بیسووڕێنێتەوە و دواییش بەزەویدا بیکوتێ. ئەم سووڕاندنەوەیە، هەموو چێژ و خۆشییەکی ئەم شەڕە کەوەیە... وا ڕێکەوت کەوێک چەندجارێک هەڵمەتی بۆ سەر بەرامبەرەکەی دەبرد، تا لە هەڵمەتێکی توند و تووڕەدا، بەهەڵە پەلاماری باڵی دا و بەجۆرێ گرتی، نەئەیتوانی وەک پێویست هەڵیسووڕێنێ و نەئەیشی توانی وازی لێ بهێنێ. بەمجۆرە بۆی دەرکەوت مەبەستەکەی نەپێکاوە.

لە گەڕانەوەمدا بۆ ماڵەوە، مەحموود مەسرەف ئەسپێکی بەدیاری بۆ ناردبووم. بەو کابرایەیشی وتبوو، کە پێیدا ناردبوو، هیچم لێ وەرنەگرێ، بەڵام بەزۆر گرتمان و شتێکم بە خەڵات دایە، کەچی سەیربوو، کابرایەکی وا هار و قڕن و درێژ، کە درێژییەکەی شەش پێ دەبوو، دەگریا و ئەو دیارییەی ڕەت دەکردەوە، کە بەزۆر دابوومانێ. بۆیە چەند پیاوێکی خۆم لەگەڵیدا ناردەوە، تا مەحموود مەسرەف هێمن بکەنەوە و پێی بڵێن تووڕە نەبێ لە پیاوەکەی، لەوەی دیارییەکەی وەرگرتووە.

٢١ی ئایار

سەرلەبەیانی ئەمڕۆ، لەسەر بانگهێشتنی میر، سەعات دە، لەگەڵ میر، ناشتامان کرد، بەڵام زۆرتر لە نانی ئێوارە دەچوو وەک لە نانی بەیانی، چونکە هەموو جۆرە گۆشتێکی وشک و تەڕ و هەمەجۆر خواردەمەنی تریشی تیابوو، کە لە خۆرهەڵاتدا باوە، لەوانە: ئەوەی پێی دەڵێن (بریانی). خواردنەکانیشیان لەسەر شێوەی فارسیانە ڕازاندبووەوە، کە ئەوەندەی تر لێهاتوویی کوردانەی جوان کردبوو. چونکە خواردنەکە لە هەموو ئەو جۆرە خواردنانە بەتامتر بوون کە لە بەغدا و لە هەر کاتێدا خواردبێتم. زۆریش چەور نەبوون.

لەگەڵ میردا، لەپێشەوەی هەیوانەکە دانیشتبووین، خواردنەکەشی لەسەر سینییەکی لاکێشەی (تەختە)ی ڕەنگکراو دانرابوو، چەند قاچێکی چەند گرێی لە زەوی بەرزی کردبووەوە، خواردنێکی زۆری هەمەجۆری لەسەر ڕیزکرابوون، ئەو خواردنانەش، کە لەسەر ئەم جۆرە سفرانە جێگەیان نەبووەوە لە دەفری تردا لەسەر زەوی دانرابوون کە بریتی بوون لە هەمە جۆر شەربەت و بەستەنی و هەندێکیان تابڵێی بەتام بوون. پیاوێکی قەڵەوی بۆرەقنەش لەولای میرەوە لەسەر ئەژنۆیەک دانیشتبوو، سەرقاڵی ئەوەبوو پەیتاپەیتا شتێکی سپی دەکردە کاسەیەکی گەورەی پڕ لە بەفرەوە. میریش تاوناتاوێ ڕووی تێدەکرد و کەوچکێکی گەورەی لەو شتە سپییە ئەخواردەوە. چاوە وریا و زیتەکانی ئەم کابرایە، کە کەوچکە گەورەکەی هەڵدەبڕی و ئەیکرد بەدەمی سەردارەکەی خۆیەوە، بەجۆرێ جێی پێکەنین بوو، ئیتر جارێکی تر نەمتوانی سەیری بکەمەوە. کابرایەکی تری هەڕەمەکیش لەپاڵ مندا بۆ خزمەتکردنم دانیشتبوو، منیش وەک میر، کە لام بۆ لای کردەوە، کەوچکێکی گەورەی لەو شتە سپییە کرد بەدەممەوە، تەمس ئەمە (دۆ)ی سارده و فەریکە هەڵووژەی[٤] جنراوی تێکراوە، ئەوەندە ترش بوو، هەرچی بیخواردایەتەوە، ئاوی لە چاوی دەهێنا، لەبەرئەوە جارێکی تر داوای (دۆ)م لە هاوڕێ (کوردۆکی)یەکەم نەکردەوە. بەڵام کاربەدەستانی میر، کە پیاوگەلێکی زۆر بۆ خزمەتکردنیان بە دیاریانەوە وەستابوون، ئەوانیش بەدەوری خوانی لاکێشەییدا لەوبەری هەیوانەکە دانیشتبوون و زۆر بەپەرۆشەوە خواردنەکەیان ئەخوارد و ڕیشیان لەگەڵیدا دەجولاند، ڕیشیان دەتوت لەسەر ئاوازێکی شیرین دێت و دەچێ.

ئەوا خـــۆشـــیی بڵاو بووەوە بەناو خـــەڵکا
لەو ساتەوە کە ڕیشیان لە خۆشی و بەزما، سەما دەکا

کە بەڕاست و چەپدا ئەمڕوانی، ئەم دێرە شیعرەم بیرکەوتەوە، خەریک بووم لە پێکەنیندا لەنگەری خۆمم لەدەست دەرچێ. سەرنجم دا کورد، وەک تورک هەڵپە بۆ خواردن ناکەن، بەڵکو لەسەرخۆ نان دەخۆن، بەدەم نانخواردنیشەوە گاڵتەوگەپ و قسەی خۆش دەکەن. خۆراکەکەش هەمووی پێکەوە، بەجارێ لەبەردەمیاندا دادەنرێ. پێش دەستکردنیش بە خواردنەکە میر قسەیەکی خۆشی کرد، دڵی (وەڵەدبەگ)ی پێ گەشایەوە، کە یەکێک بوو لە سەرۆکەکانی جاف و لەو کاتەشدا قسەی دەکرد، ئیتر وەڵەدبەگ هەڵسا و ئەگەرچی بە سەروسیما جوان بوو، بەڵام لەبەر کەتەیی و قەڵەویی، خۆی دەلەنگاند و

(٤) بەڵکو ئەوە (قەزوان)ە، واتە: فەریکە قەزوان – ع.

قورس بوو، هەر بەدەم قسەکردنەوە هات، تا گەیشتە بەردەم هەیوانەکە، بۆ لای میر. میریش دەستی پانکردەوە و ئەویش ماچی کرد و چۆن هاتبوو، هەر وا گەڕایەوە شوێنی خۆی. بەڵام ئەندامەکانی ئەنجوومەن دیاربوو بەوپەڕی سەربەستی خۆیانەوە، سەبیل و قەننەیان دەکێشا و هەرچۆنیان حەزبکردایە، بە ئارەزووی خۆیان قسەیان دەکرد. کەچی ڕاوێژکارانی والی بەغدا، هەرگیز پڕکێشی ناکەن لەبەردەم والیدا سەیری ئەملاولا بکەن بەڵکو سەر دادەخەن و ورتە لە خۆیان دەبڕن و بۆ هەر قسەیەکیش کە (والی) دەیکات، ئەچەمێنەوە و تا والی ڕێگایان نەدات، ناتوانن قسە بکەن. ئێوارەش لەگەڵ مەحموود مەسرەف دا سەبارەت بەنەژادی ئەسپ قسەمان کرد، ئەسپی عەرەبی لە کوردستاندا وەک پێویست زاووزێ ناکات ئەگەرچی نەژادیشیان ڕەسەن بن و هی (نەجد)یش بن، ماینیشیان لە ئاسایی زیاتر، شتێکی تری لێ دەرناچێ. خێڵی جافیش تۆخمی وڵاخی بچووک و بەهێزیان هەیە، ناوبانگێکی زۆری، بە گورجوگۆڵی توانایانەوە دەرکردووە.

٢٢ی ئایار

ئەمڕۆش دیسانەوە چوومەوە بۆ یانەکەی لای مەیدان، وەک جاران ئاسایی خەڵکەکەی لێبوو. مەحموود مەسرەف بۆ گێڕامەوە، کە بیرێتی چۆن سیی و دوو ساڵ لەمەوبەر، سلێمانی دروستکراوە، کاتێ کە فەرمانداریێتی ئەوسای کوردستانی باشوور (ئیبراهیم پاشا)ی باوکی سلێمان پاشای کوردی کە یەکێک بووە لە خزمەکانی میری ئێستای سلێمانی، ویستوویەتی پایەتەختی میرنشینەکەی لە (قەڵاچۆالان)ەوە، (کە دەکەوێتە تەنیشتی دووەمی لای خۆرهەڵاتی چیاکانی ئەزمڕەوە)، بگوێزێتەوە بۆ جێگاکەی ئێستای سلێمانی، چونکە یەکەمین: حەزی لە ناوبانگ کردووە، دووەمیش: زۆر ئارەزووی ڕاووشکاری هەبووە. جێگەکەی قەڵاچوالانیش بە کەڵکی ئەم جۆرە ڕابواردنانە نەدەهات، چونکە کەوتبووە دۆڵێکی تەنگەوە. ناوی شارەکەیشی بەناوی سلێمان پاشای والی ئەوسای بەغداوە ناوناوە، کە باوکی سەعید پاشای کلۆڵ بووە. پێشتریش لێرە گردێکی کۆن هەبووە[٥]، لەکاتی تەختکردنیدا بۆ بناغە هەڵکەندنی ئەو کۆشکەی لەسەردەمی

(٥) گوندێک لە دەوری ئەم گردە بووە، ناوی (مەڵکەندی) بووە. واتە (مەلیک هیندی)، یان گوندی مەلیک هیندی. میر ئاگاداری کردم لەوەی لەکاتی تەختکردنی گردەکەدا، چەند کووپەیەکی گەورەیان تێدا دۆزیوەتەوە. خاکە ئێسکیان تێدابووە. لەوحێکی نووسراویشیان دۆزیوەتەوە، فڕێیانداوە، چونکە کەس نەیتوانیوە بیخوێنێتەوە. هەروەها ئاگاداری کردم ئەو کرێکارانەی پێش ماوەیەک ئەم کۆشکەیان چاککردووە، لە چاڵێکی قووڵدا، لەتە کووپە و خاکە ئێسکیان دۆزیوەتەوە.

ئەوڕەحمان پاشادا دروستکراوە، هەندێ دراویان تێدا دۆزیوەتەوە.

سلێمانی دەکەوێتە ناوچەی سەرچنارەوە و بەپێی باشترین زانیاری کە چنگم کەوتووە (٢٠٠٠) دوو هەزار خانووی موسڵمان و (١٣٠) سەدوسیی خانووی جوولەکە و (٩) خانووی دیان و کلدانی تێدایە، کەنیسەیەکی بچکۆڵەی داڕووخاویشیان هەیە، (٥) پێنج خانووی ئەرمەنیشی تێدایە، بەڵام ئەمان قەشە و کەنیسەیان نییە، (٥) کاروانسەرا و (٥) حەمامیشی تێدایە، ئەمیش یەکێکیان زۆرباشە.

٢٣ی ئایار

عەسری ئەمڕۆ، میر ئاهەنگێکی نیشانە شکاندنی سازکرد، بەڵام لەبەرئەوەی ڕەشەبایەکی توندبوو، ناچاربووین وازی لێ بێنین. بۆیە بۆ ئەوەی عەسر بەسەربەرم، چووم بۆ لای عەبدوڵڵا پاشا، کە لەوێ ئەندامانی یانەکە، بۆ دیتنم کۆدەبوونەوە. کەیخەسرەو بەگیش هات بۆ ئەوێ. دیاربوو لەبەر من ئەرکی هاتنی کێشابوو، هەرچەندە هیچیشمان لە یەکتر نەدەگەیشتین، بەڵام وەک جاران خۆی کێش کردبوو، هاتبوو. دوای تاوێکیش منجەمنجێکی کرد، کە نەمزانی لەگەڵ منێتی، بەڵام کە منجەمنجەکەی دووبارە کردەوە، ڕووم تێکرد، سەیرم کرد چاوی تێبڕیوم، ئەوسا مەحموود مەسرەف بێ ئەوەی بتوانێ زەردەخەنەکەی بشارێتەوە، بە زمانی تورکی دواندمی و پێمی وت (بەگ - دەیەوێت پێت بڵێ لەناخی دڵیەوە، حەزدەکات لەناو خێڵەکەی چاوی پێت بکەوێ - کە شەش ڕۆژەڕێ بوو، لەسەروو کێوەکانی سنوورەوە - و لەوێ جوانترین پێشوازیی و میواندریت بکات). من دڵنیام لەوەی ئەمەی لە دەست دێت و کەمێکیش ئارەزووی بەجێهێنانی داواکەیم هەبوو.

٢٤ی ئایار

سەعات سێی دوای نیوەڕۆ، لەگەڵ میردا چووین بۆ سەیری نیشانە شکاندن. مەیدانی نیشانە شکاندنەکە، لە چاڵاییی بەردەم ڕێگەکەی ئەزمڕدا بوو، میل و نیوێک لە شارەوە دووردەبوو. من و میر و عەبدوڵڵا پاشا، لەژێر چەترێکدا دانیشتبووین، سەیری نیشانەکەمان دەکرد. عوسمان بەگ لە هەرە ئەنگێوەکان بوو. بەڕاستی لە بەکارهێنانی تفەنگی قورسدا باشترین ئەنگێو بوو. جگە لەو، خەڵکی تریش نیشانەکەیان شکاند.

٢٥ی ئایار

ئەمڕۆ میر هات بۆ لام و نزیکەی سەعاتێک لام مایەوە. بەڵام لەبەرئەوەی تەندروستیم شێوابوو، دڵم زۆر لای قسەکانی نەبوو. لەڕاستیدا قسەکانیشی زۆرخۆش نەبوون. دوای نیوەڕۆش چووم بۆلای عوسمان بەگ، کە زۆری پێخۆشبوو ستایشی دەستونیشانی دوێنێی بکەم، زۆریش حەزی دەکرد شەڕە شمشێر و نیشانە شکاندنیشی بە دەمانچە فێر بکەم، چونکە خۆرهەڵاتییەکان ئەم یارییە نازانن.

٢٦ی ئایار

ئەمڕۆ تەندروستیم زۆر شێوابوو، پێشوازیی کەسیشم نەکرد.

٢٧ی ئایار

چووم بۆ دیدەنی (عومەر خەزنەدار)، کە خانەدانێکی خۆش مەشرەف بوو. ماڵەکەیان لەولای ماڵەکەی ئێمەوە بوو. سەبارەت بە شتە عەنتیکەکانی کوردستان، باسی (تەختی سلێمان)ی بۆکردم، کە هەردە و بانێکە و دەڵێن بەرزترین بەشی شاخەکانی (سنە)یە و وتیشی هەندێ پشکنینیان تێداکردووە لەوانە: ئەو پشکنینەی پێی دەڵێن شاری ژێر زەوی - بەڵام ژمارەیەکی زۆر لە دانیشتوان باسی هەندێ جێگەی تریان کرد، کە لەمەی یەکەم فراوانترە و لە جێگەیەکدایە، ناوی (دەلۆ)یە و لە گردێک لەنێوان قەرەداخ و ئیبراهیم خانچی دایە. دەڵێن زارکی ئەم شوێنە پشکێنراوانە، زۆر تەسکن، بەڵام لە ناوەوە ڕاڕەوەکانی زۆر فراوانن و چەندان ڕاڕەوی تریان لێ دەبێتەوە، لەبەرئەوە چوونە ناو ئەم ڕاڕەوانە، بەبێ خۆ ئامادەکردن و خۆ کۆکردنەوە، شتێکی زۆر سامناک و ترسناکە، چونکە خەڵکێکی زۆریان تێدا سەرنگوون بوون. وتیشیان ئەم ڕاڕەوانە، یان هەندێکیان، بەلای کەمەوە بەئەشکەوت، یان ژوور و خانوودا تێپەڕ دەبن. لەم دواییەدا نزیکەی پەنجا کەسێک چووبوون بۆ تاقیکردنەوەی ئەم جێگایە، بەڵام چەند سەعاتێک تیایدا سووڕابوونەوە، بەبێ ئەوەی بگەنە ئەوسەری ئەم گەرووانە. کوردەکان دەڵێن وەختی خۆی ئەمە شاری (جنۆکەی کوڕی جنۆکە)، یان (شاری جنۆکان)[٦] بووە.

(٦) موسڵمانەکان پێیان وایە پێش ئەوەی ئادەمیزاد دروست ببێ، (جانی کوڕی جان)ی میری جنۆکان، شای دنیابووە، هەرئەویش (هەرەم)ەکانی میسری دروستکردووە، فەرمانڕەوایی نەتەوەیەکی کردووە، لە ئاگر=

لەگەڵ (عومەر ئاغای خەزنەدار)دا بەرنامەیەکمان بۆ سەردانی ئەم جێگایە و پشکنینی دانا، بەمەرجێک هەرچیمان پێویستە، بۆئەوەی بتوانین ماوەی چوار، پێنج ڕۆژ، ئەگەر پێویستی کرد، تیایدا بەردەوام بین لەگەڵ خۆماندا بیبەین. جگە لەمە، شاخی (دەلۆ)، گۆگرد و نەوت و زاخ و خوێ و سەرچاوەیەکی ترش و زەردیشی تێدایە.

ئێوارەم لەگەڵ عوسمان بەگدا بەسەربرد و تیپێکی مۆسیقایشی بۆ ڕابواردنمان ئامادە کردبوو، کەچی ئەندامانی تیپەکە، وەک ئەو پەندەی دەڵێ: (بەبێ سرکە و بەبێ مەی سەرخۆش ببوون). ئەمانە لە گۆرانیبێژەکانی پلەی دووەمی شاری بەغدا بوون، بەڵام من و عوسمان بەگ هەر خەریکی قسەی خۆشی خۆمان بووین.

سەرۆک خێڵێکی جافیش لەوێ بوو، بەهەلم زانی هەندێ پرسیاری دەربارەی شێوەی فرمانڕەوایی نێوان جافەکان و خۆ ڕێکخستنیان لێ بپرسم، پێی وتم کەیخەسرەو بەگ خۆی سەرۆکی تێکڕای جافە و هەرخۆیشی دەتوانێ بکوژێ و ببڕێ و ئەنجومەنی ڕاوێژکارانیشی نییە و هیچ پێویست ناکات ڕاوێژ و پرس بە هیچ دەم سپییەکی خێڵەکەی بکات[۷] خۆ ئەگەر میریش داوای هەندێ پارە، یان جەنگاوەریان لێ بکات، سەرۆک تیرەکانی خێڵەکەی کۆدەکاتەوە و داخوازییەکەی میریان وەک یەک بەسەردا دابەش دەکات. سەرۆک تیرەکانیشی هەریەکەیان پیاوەکانی خۆی کۆدەکاتەوە و ئەرکەکانیان بەسەردا دابەش دەکەن. پێشیان وتم خێڵی جاف لە بەڕێوەبردنی کاروباری کوردستاندا بەشدار نەبوون، تا لەسەردەمی ئەوڕەحمان پاشادا بەشداری کران.

۲۸ی ئایار

بەیانیی زوو چووم بۆ زۆرخانەکەی عوسمان بەگ. منیش لەو باسەی (نیبوٚر Niebuhr) زیاتر، کە لەسەر زۆرخانەکەی (شیراز) نووسیویێتی و باسی چەندان یاریی و مەشقی

=دروستکراون، لەبەرئەوە قایل نەبووە کڕنۆش بۆ ئادەمیزاد بەرێ، کە لە خۆڵ دروستکراوە، وەک لە قورئاندا باسیکراوە. موسڵمانەکان بڕوایان وایە، کە ئەو نەتەوەیە دنیایان پڕکردووە و پێش ئەوەی (ئادەم) دروست بێ، ماوەی (۲۰۰۰) هەزار ساڵ فرمانڕەواییان کردووە و دوای ئەوەی ڕازی نەبوون گوێڕایەڵی بکەن، دەرکراونەتە پارچەیەک زەوی دوور، پێی دەوترێ (کێوی قاف). لە سزای ئەو سەرپێچییەشیاندا فرمانیان پێکراوە هەر لەوێ بمێننەوە - بڕوانە ل ٥٩ی پێشەکی قورئانی وەرگێڕدراو - نووسینی - سەل - ۳۹٦ & ۸۲۰ و... هتد لە کتێبی (کتێبخانەی خۆرهەڵاتییانە)ی - دێربی لو-.

(۷) دوای ئەوەی لە سەرچاوەیەکی ترەوە کە پێم وایە زیاتر جێی متمانەیە، زانیم کە سەرۆکی جاف، بەبێ ڕاوێژکردنی دەم سپییەکانی خێڵەکە، ناتوانێ کەس بکوژێ، یان دەست بۆ کەس درێژ بکات.

جۆراوجۆری یاریزانەکانی ئەو زۆرخانەیەی کردووە[۸]، شتێکی ترم دەربارەی ئەم زۆرخانەیە نییە.

دوای نیوەڕۆش عوسمان بەگ و کەیخەسرەو بەگ و مەحموود مەسرەف هاتن بۆلام و ئەمی دواییان باسی ئەو سەفەرەی خۆی بۆکردم کە دوای ڕووداوەکەی (شێخ توێنی) عەرەب لە (مونتەفیک)، کە لەگەڵ (۱۳۰۰) سوارەی تردا بە تۆپزی لە وەرزی گرەبادا، لە بەغداوە بۆ سلێمانی نێردراوەتەوە و لە ماوەی دووشەو و دووڕۆژ دا نزیکەی دووسەد کەسیان بە ئەسپەکانیانەوە لێ مردووە و لە ڕۆژی سێیەمدا گەیشتوونەتە سلێمانی؛ چونکە سلێمان پاشای والی بەغدا، عوسمان پاشای سلێمانی لابردووە و ئیبراهیم پاشای لەجێی داناوە، بەڵام عوسمان پاشا ڕازی نەبووە مل بۆ ئیبراهیم پاشا بدات، بۆیە ئەو بەناچاریی بۆ کوردستان ڕایکردووە، کە ئەوڕەحمان پاشای لێ بووە. هەڵبەتە بۆ ئەمەش ئەرکێکی زۆریان کێشاوە.

۲۹ی ئایار

دیسانەوە لە مەیدان چاوم بە هاوڕێکانم کەوتەوە، بەڵام دوێنێ شەو بەڕاستی شەوێکی خۆشبوو، چونکە بەدرێژایی ڕۆژ، (با) لە باشوورەوە بوو، کەچی لە پڕێکدا لە ئێوارەدا گۆڕرا، لە باکووری خۆرهەڵاتەوە ڕەشەبا هەڵیکرد، ئیتر خێرا بووە ڕەشەبایەکی توند و هەرچی هەبوو، ڕاماڵی و هەورێکی لە تۆز و خۆڵ بەئاسمانەوە دروستکرد و مێشوولەیەکی زۆریشی لەگەڵ خۆیدا هێنا، کە بڕوام نەدەکرد ئەم مێشوولەیە لەم ناوچەیەدا هەبێت، بۆیە بەدرێژایی شەو، خەومان لێ زڕابوو. ڕەشەباکە ئەوەندە گەرمیش بوو، خاوی کردبووینەوە، ئەم ڕەشەبایە، ئەو (با) ترسناکەیە، کە لە خۆرهەڵاتەوە هەڵدەکات و نازانین لە خۆرهەڵاتەوە، یان لە باکووری خۆرهەڵاتەوە هەڵدەکات؟. کوتومت لە بای (سیروککو) دەچێ[۹]، کە لە ئیتاڵیا هەڵدەکات.

ئەم بایە، لەبەر توندییەکەی ترس و لەرزێکی زۆر دەخاتە دڵی دانیشتووانی سلێمانییەوە، چونکە هەرچی حەسانەوە و چالاکییە، نایهێڵێت. هەرچەندە من نەمتوانی هۆی ئەم بارە بزانم، بەڵام سەیرەکەی لەوەدایە، وەک هەموو دانیشتووانی ئێرەش ئەمەیان

(۸) ل ١٤١ی بەرگی دووەمی (گەشتێک بە وڵاتانی عەرەب)دا - نووسینی (نیبور).

(۹) گومانی تێدا نییە ئەم وشەیە نزیکایەتییەکی لەگەڵ وشەی (شەرقی)دا هەیە، کوردەکان پێی دەڵێن (بایەڕەش)، پەراوێزەکە دوایی هات، ڕاستییەکەی (ڕەشەبا)یە-ع.

بۆ سەلماندمەوە، دوو سەعاتەڕێ، بەهەرلایەکی سلێمانیدا دووربکەویتەوە، شوێنەواری نامێنێ.

٣٠ی ئایار

ئەم بەیانییە سەعاتێک لەگەڵ میردا پێکەوە دانیشتین و زۆری لێکردم کە پەیمانی بدەمێ هەموو ساڵێک سەردانی سلێمانی بکەم و ئەگەر ڕازی بم، خانوویەکی خۆشیشم بۆ دروست دەکات...

وا چاوەڕوان دەکرا دووسبەی، برا ترسنۆکەکەی میر، حەسەن بەگ و ڕۆستەم ئەفەندی خەزنەداری پێشووی بەغدا بگەنە سلێمانی و خەزنەدار خەڵاتیش لەگەڵ خۆیدا بۆ مەحموود پاشا بهێنێ، لەبەرئەمە ئامادەبوونێکی باشیان، بۆ پێشوازی ئەم خەڵاتە سازکردبوو. ئێوارەش لەگەڵ عوسمان بەگدا شێومان کرد و هەموو پیاوماقوڵانی شاریشی بۆ دیدەنیم بانگهێشتن کردبوو، کە ژمارەیان چواردە کەس بوون. خواردنەکەش تابلێیی خواردنێکی وەک ئەوەی لای میر، نایاب بوو. لەسەر شێوەی ئێرانی و لەسەر خوانی لاکێشەیی دایاننابوو، کە پێیان دەوت: (خوانچە Khuwan - che)، خواردنەکانیان لەسەر ڕیزکردبوو، خواردنەکەشمان لەبەر دەرگا، لەسەر سەوزەگیایەکدا خوارد. من و عوسمان بەگ لەسەرووی خوانەکە دانیشتبووین، ئەوانی تریش لەمبەروبەری خوانی ترەوە دانیشتبوون. هەر کە دەستمان بە خواردن کرد. کەیخەسرەو بەگیش لەسەرخۆ گەیشت و بە ورتەورتیش کە تێی نەدەگەیشتن، پۆزشی هێنایەوە. ئیتر یەکسەر لەوپەڕی خوانێک دانیشت و بە تاسوقەوە دەستی بەگۆشت خواردن کرد. کوردیش وەک ئێرانی لەسەرخۆ نان دەخۆن و بەدەم نانخواردنیشەوە قسە دەکەن و ماوەی خواردنەکەشیان وەک لای ئێمە، درێژە ئەکێشی. ئەوان قێز لە شێوەی خواردنی بەپەلەی تورکەکان دەکەنەوە. تورکەکان تەنیا خواردنێک لەسەر خوانەکە دادەنێن و پاش ئەوەی میوان چەند پاروویەکی لێدەدات، ئەوە لادەبەن، خواردنێکی تر دەهێنن. لەوەدەچێ ئەم شێوەیە، شێوەی کۆنی تەتەرەکان بێت. بەڵام وەک دیارە ئێرانییەکان لەسەرخۆ و بەکاوەخۆ نان دەخۆن.

دوای نانخواردن هەندێ لە میوانەکان چوون بۆ دیوەخانی میر و هەندێکیان مانەوە بۆ گوێگرتن لە ئاهەنگێکی مۆسیقا، کە عوسمان بەگ بانگی کردبوون، مۆسیقاژەنەکان، هەرهەمان مۆسیقاژەنەکانی جاری پێشوو بوون و زۆریش شارەزا نەبوون. من و عوسمان بەگ گفتوگۆیەکی خۆشمان سەبارەت بەباری سیاسی کوردستان کرد، هەستی خۆیشی لێ

نەئەشاردمەوە، کە چەند ڕقی لە تورکەکان بوو، چونکە پێی وتم (ئەمانە، هەر خەریکی فڕوفێڵ و تەڵەکەبازین، کەس ئەوەندەی من نایانناسێ، بۆیە من لای خۆمەوە، هەر ڕقم لێیان دەبێتەوە و هەرگیز متمانەیان پێناکەم، چونکە ئەمانە هەتا چاوترسێنیان نەکەیت، یان بەتوندی لەگەڵیاندا نەجووڵێیتەوە، لە خۆیانەوە چاک نابن). منیش هەرچەند لەگەڵ هەموو بۆچوونەکانیدا نیم، هەست دەکەم هەندێ لە قسەکانی ڕاستن. عوسمان بەگ بۆ سبەی نیوەڕۆ ئاهەنگێکی زۆرانبازی سازکردبوو، حەزی دەکرد لەماڵەکەی ئێمەدا بکرێ، چونکە پێی وابوو، چوونی من بۆ ماڵی ئەوان، بەئەرک بزانێ، بەڵام حەوشەکەی ماڵی ئێمەش جێگەی ئەوجۆرە ئاهەنگانەی تێدا نەدەبووەوە، بۆیە تکام لێکرد کە لە پێوەندیی دۆستایەتی داهاتووماندا ئەم جۆرە شتە ڕەسمی و زۆر لەخۆکردنانە، بایەخ پێنەدات.

هەر ئەمڕۆ دەرفەتی ئەوەم بۆ ڕەخسا، سەرنجی شتێ بدەم، کە پێشتریش زۆر سەرنجی ڕاکێشابووم، ئەویش مەسەلەی نوێژی خۆرهەڵاتییانە بوو، وەکو بۆم دەرکەوت لەوە زیاتر کە شتێکی خوو پێوەگرتووە، شتێکی وا نییە، چونکە ئەم ئێوارەیە، کە لەگەڵ بانگی ئێوارەدا، نوێژی بە کۆمەڵیان دابەست، عوسمان بەگ پێش ئەوەی دەست بەنوێژ و کڕنوش بردنێکی مەزن بکات، چەند دەقیقەیەک لەبەرخۆیەوە هەندێ ورتەورتی کرد و هەندێ ویردی خوێند، کەچی لە نوێژەکەدا و لەکاتی چەند (رکوع)ەکاندا، کە گوێی لە تێبینییەکی بێ بایەخی من بوو، کە لەگەڵ کابرایەکدا دەدوام، لەکاتی نوێژەکەدا ئاوڕی لێ دامەوە، تا وەڵامم بداتەوە و فرمانی بەو گزیرانەی کرد کە خەریکی ئامادەکردن و گواستنەوەی نانی شێوبوون، پاش ئەوە دووبارە (رکعە)ی تری دەست پێکردەوە. زۆرجاری تریش ئەم بێ دەربەستی و گوێ پێنەدانەم لە موسڵمانەکان دیوە، کە لەکاتی نوێژ و چوونە (رکوع)دا، قسە دەکەن و گلەیی لەیەکتر دەکەن و سەیری ئەملاولای خۆیان دەکەن. هەر بەڕاستیش ئەم نوێژانە، بەڕادەیەک لە شێوە خۆنواندنێکی بێدەنگ دەچێت. میریش کە لەنوێژ گەڕایەوە، هەر بەدەم ناوهێنانی خوا و تەسبیحات و ویرد خوێندنەوە گەڕایەوە، کەچی جاروبار بۆ هەندێ وردە سەرنجی زۆر بێ بایەخ دەیبڕی و پاشان دەستی پێ دەکردەوە.

٣١ی ئایار

سەرلەبەیانیم لەگەڵ عەبدوڵڵا پاشادا بردەسەر و دوای نیوەڕۆش چووم بۆ سەیری زۆرانبازییەکە، ڕێگاش بە هەموو کەسێک درابوو، بۆ سەیری زۆرانبازییەکە بێت، بۆیە گۆڕەپانەکە و هەندێ گوێسەبانەش پڕبوون لە خەڵک. دەست بەزۆران کرا و هەندێ

زۆرانباز، نەشارەزایانە و لەسەر شێوەی کۆنی لادێیانە زۆرانیان گرت، کەچی کوردەکان بەگشتی و عوسمان بەگیش لەسەروو هەموویانەوە، زۆر گەشکەیان بە سەیرکردنەکە دەهات. دووان لە زۆرانبازەکان پیاوی (عەزیز ئاغای کوڕی مەسرەفی گەورە) بوون. عەزیز ئاغاش لاوێکی ئێسک سووک بوو، منیشی زۆر خۆش دەویست. منیش زۆر هانی پیاوەکانیم دا و پشتم گرتن دژی پیاوەکانی عوسمان بەگ، بەڵام بەختم یارنەبوو، چونکە هەردووکیان بە زەویدا کوتان.

کورد لەو گەلانەیە کە یەکجار حەزی لە وەرزشە، سا ئیتر گەورەبن، یان بچووک، لاوبن، یان پیر، لەبەرئەوەی وەرزش خولیای شیرینی هەموویانە. عوسمان بەگ دەستەیەکی کۆکردبووەوە بۆئەوەی بێن بۆ ماڵی ئێمە و لەوێ شمشێربازی خۆیانمان بۆ بنوێنن.

کە گەڕامەوە ماڵەوە باشترین دەمانچەی خۆمم بەدیاری بۆ نارد، ئەویش ئەو دیارییەی زۆر پێخۆش ببوو، بەڵام بیستم هیچ دیارییەک لە مانگێ زیاتر لای نامێنێتەوە، چونکە هەر شتێکی هەبێ، کە داوای لێ بکەن، دەیبەخشێ، لەگەڵ ئەوەشدا من گفتم لێ سەند کە دیارییەکەم لەناو نەدات و وەکو یادگارێک لای خۆی بیپارێزێ.

١ی حوزەیران

ئەم بەیانییە ڕۆستەم ئەفەندی کە لە بەغداوە هاتبوو، بەشێوەیەکی ڕەسمی پێشوازی کرا و میر ماوەی میلێک لە شاری سلێمانی بۆ پێشوازیکردنی دەرچووبوون. ڕۆستەم ئەفەندی لەگەڵ خۆیدا، حەسەن بەگیشی هێنا بووەوە و خەڵاتیشی لای والی بەغداوە لەگەڵ خۆی بۆ مەحموود پاشا هێنابوو، وا دیاربوو والی بەغدا پێشتر، حەسەن بەگی بەلای خۆیدا فریو دابوو، کەچی ئەو پابەندی و لایەنگیرییەی حەسەن بەگی هەروا زوو هەرزان فرۆش کردبۆوە و بێ هیچ مەرج و چەندوچوونێک، دابوویەوە بەبرا ڕەنجاوەکەی. بەڵام بۆ بەختەوەریی حەسەن بەگ، مەحموود پاشای برای، نەتورکخواز و نەئێرانیخواز بوو. حەسەن بەگیش بەگیراوی و قۆڵ بەستراوی و لەژێر چاودێری (١٠٠ سەد) پاسەوانی (گورجی)دا، کە شەو و ڕۆژ بەدیارییەوە بوون، بۆ سلێمانی هێنرابووەوە. سەروسیمایشی نیشانەی تێشکان و داتەپیوی پێوە دیاربوو، کە لەڕاستیدا لە نیشانەی گێلێتی بەولاوە، هیچی تری پێوە دیارنەبوو... هەرچۆنێک بێت ئەو شێوە ناشیرینەی تورکەکان لە بەرەڵلاکردنیا کردبوویان، تا ڕادەیەک لە چاکەی ئەم بوو، تێکڕای خەڵکی سلێمانیش سەبارەت بەو بەدەستەوەدانەوەیەی، بۆ بێزاری دەربڕین لە ماڵ هاتبوونە دەرێ.

دوای نیوەڕۆش ئەمڕۆ، لە مەیدان چاوم بە (سلێمان بەگ)ی برابچووکی میر کەوت. ئەم و عوسمان بەگ و میر، لە دایکێکن، کە خوشکی خالد پاشایە کە لە بنەماڵەی بابانە. بەڵام حەسەن بەگ، خوشکەزای کەیخەسرەو بەگی خێڵی جافە. سلێمان بەگیش تەمەنی هەر (٣٠) ساڵ دەبێت، ئەگەرچی بەڕواڵەت گەورەتریشی دەنواند. لە براکانی تریشی کەڵەگەتترە و ڕواڵەت سادە و جوان و هەست ناسک و سەنگینە، هیچ زۆر لەخۆکردنێکیش لە هەڵسوکەوتیا نییە.

باقرخانیش لەناو ئەوانەدا بوو، کە بۆ مەیدان هاتبوون، سەرەڕای ئەو ئاڵوگۆڕە و ئەو ڕووداوانەی ئەمڕۆ، کە لە چاکەی تورکەکان بوو، کەچی ئەم هەر گورجوگۆڵی و گەشکەیەکی ئاشکرای پێوە دیاربوو، مانەوەیشی لە سلێمانیدا هێشتا هەرکەمێک نادیار و تەمومژاوی بوو، کە سەرم لێی دەرنەدەکرد. کەمێک باسی بەختیارییەکانی کرد، کە بێگومان کوردن و خۆیشم پێشتر ڕام هەر وا بووە. زۆر جاری تریش لەگەڵ کوردەکانی ئێرە لەگەڵم باس کردوونەتەوە. باقرخان خۆیشی هەر کوردە و لەناو بەختیارییەکانیشدا زۆر ژیابوو، دەڵێ زمانەکەیان شێوەی لوڕییە و کاتێ قسەی پێدەکەن، دەتوانێ تێی بگات. ئەمەش لەگەڵ بۆچوونەکانی مندا یەکیان دەگرتەوە.

٢ی حوزەیران

دانەوێڵەی (جۆ) دەستی بەهاتنە ناو شارەوە کرد. ئەمساڵ بەهۆی دواکەوتنی بارانەوە، درەویش دواکەوت. سەرەتای «ئاروو»ش لە بازاڕدا دەرکەوت، بەڵام زۆر کەمە و گرانیشە. «توو»ش هەندێکی پێگەیشتبوو. بەڵام گەنم هێشتا نەگەیشتبوو، کە ڕەنگە لە ناوەڕاست، یان کۆتایی حوزەیراندا بدوورێتەوە.

ئەمڕۆ کە چووم بۆ پیرۆزبایی لێکردنی میر، بەبۆنەی خەڵاتکردنییەوە، سەیرم کرد لە سەوزاییەکی تەختی تەنیشت کۆشکەکەیدا زۆر دڵخۆش دانیشتبوو. پێی وتم لەبەر خاتری من فرمانی کردووە هەندێ یاری زۆرانبازی ساز بکرێ، بەڵام خۆی هەرگیز چێژی لەم جۆرە شتانە نەدەبینی.

حەسەن بەگی برایشی کە هەڵهاتبوو، لای بوو... سەروسیمای ئەم، ئەوەندەی هی براکانی سەرنجی ڕانەکێشام. بەدرێژی ئەو ماوەیەی پێکەوە دانیشتبووین هەر خەریکی ویرد خوێندن بوو، وا دیاربوو دوای ئەو تەنگانەیەی تێی کەوتبوو، هاتبۆوە سەرخۆی و دۆخی جارانی خۆی، تەنگانەکەی ئەم دواییەیشی ئەمە بووە: ئەم، نزیکترین برای

مەحموود پاشا بووە، بەڵام سەرەتای ساڵی پار، داود پاشای بەغدا، لەژێرەوە بەنهێنی، بەنیازی فریودان و هەڵگێڕانەوە و سەرپێچی کردنی براکەی، کەوتبووە نامە نووسین بۆی، تا لە دواییدا تەقەڵلاکەی والی سەری گرتبوو، حەسەن بەگیش بۆ بەغدا هەڵهاتبوو، لەوێ پێشوازییەکی زۆر تایبەتمەند و بێ وێنەی کردبوو. دوای ماوەیەکیش فەرمانداریێتی (کۆیسنجاق)ی داوەتێ، بەڵام هەر دوای چەند هەفتەیەک بانگکراوەتەوە و ئەو پلەوپایەیان لێ سەندۆتەوە، چونکە والی بەغدا بۆی دەرکەوتبوو هەتا مەحموود پاشا، لای ئێرانییەکانەوە پشتگیری بکرێ، بەربەرەکانێ کردنی بێ هودەیە. دواییش کە لە دەخەڵیی و بێخیری حەسەن بەگ گەیشتبوو، دابوویەوە دەست براتووڕەکەی، بێ ئەوەی چارەنووسی حەسەن بەگ لێک بداتەوە. بۆ زیاتر ڕوونکردنەوەی ئەم ئاڵوگۆڕەی سەرەوە، منیش ئەم تۆزە ڕوونکردنەوەیەی تری بەپاڵ دەخەم: نزیکەی ساڵێک لەمەوبەر، ئەفسەرێکی مەحموود پاشا، بۆ هەندێ کاروبار، قسەی لەگەڵ داود پاشا کردبوو. لە سەرەتای قسەکردندا، داود پاشا کەمێک پێی داگرتبوو، بەڵام لەدواییدا بەڕواڵەت، بەگوێرەی دڵی سەرداره کوردەکە-واتە مەحموود پاشای کردبوو. بە نێردراوەکەیشی وتبوو: (سوێند بەخوا و بەسەری یوسفی کوڕم، مەحموود پاشا وەک یوسفی کوڕم سەیر دەکەم و ئەوەندەی جگەرگۆشەیەکی خۆم، خۆشم دەوێ و پڕ بەدڵ حەز بەچاکەی دەکەم). کەچی لای خۆیەوە بڕیاری دژایەتی و بەربەرەکانێ کردنی دابوو، لەهەمان کاتیشدا سەرقاڵی ئەو نامە گۆڕینەوانە بوو، کە بەنهێنی لەگەڵ حەسەن بەگدا هەیبووە و نیازی پاشقول لێگرتنی ئەو پیاوەی هەبووە، کە (وەک یوسفی کوڕی سەیری دەکرد!)، تا لەناوی بەرێ. ئەمە چیرۆکێکە، کە بە بەرچاوی خۆمانەوە ڕوودەدا و یەکێکە لەچەندان چیرۆکی لەم بابەتەی، کە دەتوانم لە داود پاشای بگێڕمەوە و لە هەموو ئەو سەرکردە تورکانەش دەوەشێتەوە، کە من ناسیومن. عوسمان بەگ و گەلێ لاوی تری چاونەترس، دوو ڕۆژە خەریکی مەشق کردنن بە شمشێر، بۆ ئەوەی سبەینێ لەپێش چاوم بیکەن، کە دەبوایە ئەمڕۆ ئاهەنگەکە بکرێ، بەڵام بە سۆنگەی چوونی منەوە بۆ لای میر، دواخرا.

٣ی حوزەیران

سەرلەبەیانی بەبۆنەی هاتنی ڕۆستەم ئەفەندییەوە بۆ سلێمانی، چووم بۆ بەخێرهاتنی. لە عەسریشدا شمشێربازەکان هاتن بۆ ماڵەکەی من. لبادێکیان هێنا و بەچل قەدیی بەگوریس بەستیان و لە ئاویان هەڵکێشا و هەڵیانواسی، ئەوسا عوسمان بەگ یەکجار

شمشێرەکەی وەشاند، کردی بەدوو کەرتەوە. دوای ئەویش لاوێکی ڕووخۆش کە ناوی حەسەن بەگ بوو، کردی بە دوو لەتەوە. ئینجا عەزیز ئاغا، وەک هاوڕێکەی کردی بەدوو لەتەوە. پاشان بەستەکێکی تریان هێنا، بەڵام ئەمجارەیان عوسمان بەگ بۆی لەت نەکرا، ئەگەرچی لبادەکە هەر دوو سێ قەدیشی مابوو، عەزیز ئاغا و سلێمان بەگیش هەربۆیان لەت نەکرا. دیسانەوە عوسمان بەگ شمشێرێکی تریشی داوەشاند بەڵام ئەمجارەیان هەڵچووبوو، کەچی لەجاری پێشوو خراپتربوو... لەدواییدا عەزیز ئاغا پارچەیەک لە لبادەکەی بڕی و لەسەر زەوی پانیکردەوە، بەیەک شمشێر کردی بەدوو لەتەوە. ئەوڕەحمانی برایشی چاوی لەم کرد و لەتیکرد. پێم وابێ ئەمجۆرە لەتکردنەیان کارامەیی زۆرتری تیایە، وەک لەوەی هەڵواسرابێ. عوسمان بەگ پرسیاری ئەوەی لێکردم کە ئاخۆ ئەمجۆرە لەتکردنە، لەوەی لای ئێمە چاکتر نییە؟ منیش پێم وت شتێکی خراپ نییە ئەگەر بەرامبەرەکەت وەک ئەو لبادە، ئاوا لەبەردەمتا بکەوێ. ئەوەشم نیشان دا ئەگەر هەڵە بکات، چۆن دەکەوێتە بەر زەبری شمشێری ئەو بەرامبەرەی کە بزانێ شمشێرەکەی بەکاربهێنێ، وەک ئەو شێوازەی لای ئێمە دەیکەن. دیاربوو لەدواییدا کە بۆی دەرکەوت قسەکانم ڕاستە، سەلماندی، بەڵام عەزیز ئاغا نەیسەلماند.

٨ی حوزەیران

لە چواری ئەم مانگەدا میستەر (بەل)[١٠] گەیشتبوو، منیش لەو ڕۆژەوە هەر خەریکی سەردانی هاوڕێیانی کوردم و کاتی خۆشیان لەگەڵدا بەسەر دەبەم. شتێکی واشم نییە شایستەی باسکردن بێ. ڕەشەباش وای لێکردووم زۆریش ئارەزووی نووسینم نەبێ.

دوای نیوەڕۆ لەگەڵ عومەر ئاغا و مەحموود ئاغای مەسرەفدا دەربارەی کشتوکاڵی کوردستان دواین. گەنم لە کاتی ئاساییدا یەک و پێنج و یەک و دە، هەندێ جاریش ئەگەر گەنمەکە جیاوازتربوو، یەک و پازدە دەبڕێ، داهاتی ساڵی پاریش زۆر کەم ببوو، چونکە هەر یەک و دووی بڕیبوو. گەنم و جۆش بەروودوا، لە یەک پارچە زەویدا دەکرێن و لەم

(١٠) میستەر (بەل) لەلایەن حکوومەتی (بومبا)یەوە، وەک نەشتەرگەر (جراح) یاریدەدەری بارەگای نشینگەیی بەغدا دامەزراوە، بەڵام لەبەرئەوەی تەندروستی تێکچووە، بۆ کەڵک وەرگرتن لە ئاووهەوای شاخ، پێوەندی کردووە بە میستەر (ریچ)ەوە لە کوردستان ڕەوشتی بەرزی و سروشتی سەنگینی و ئارەزووی گەشتوگوزاری و تێنوێتی بۆ زانیاری و دەنگوباس کۆکردنەوە، وای لێکردووە، ببێتە یەکێک لەو خۆشەویستانەی دەستەکەی میستەر ڕیچ. لەدواییدا میستەر ڕیچ کەڵکی لە بەهرە چاکەکەی و دڵنەرمییە ڕەسەنەکەی وەرگرتووە - خاریچ.

کشتوکاڵانەشدا پشت بەئاوی باران دەبەستن و بەمجۆرە کشتوکاڵانەش دەوترێ: (دێم)[11]. جۆرێکی تریش هەیە لەگەنم کردندا، پێی دەڵێن: (بەهارە). کە لە بەهاردا تۆو دەکرێ و پێویستی بە ئاوێژە هەیە. لە دەشتەکانیشدا زەوی بە بەیاری ناهێڵنەوە، بەڵکو بەروودوا، گەنم و جۆی تیا دەکەن، بەڵام لە گردۆڵکەکاندا بە بەیاری دەیهێڵنەوە. لۆکەش هەرگیز وا ناکەن دوو ساڵ لەسەریەک لە جێگایەکدا دووبارە بێتەوە، لەبەرئەوە لەگەڵ تووتندا نۆرەی پێدەکەن. لۆکەش هەمووی لە جۆری (سینوێ)یە و پێویستی بە ئاوێژە هەیە بەڵام هەندێکی لە گردۆڵکەکاندا بە دێم دەکەن. هەرتەنیا بۆ بەهێزکردنی ڕەز و تووتنیش پەیین بەکار دەهێنن. چەند ساڵێکیش لەسەر یەک مەرەزە لەیەک جێگادا ناکەنەوە، بەزۆریش لە شارەزووردا دەیکەن. ئەو ساڵانەی ئەو شوێنانەی مەرەزەی تیادا ناکەن، شتی تری تیادا دەکەن. لە کوردستاندا (کەتان) و (گوش) تۆو ناکەن، بەڵام عومەر ئاغا پێی وتم ئەمساڵ هەندێ تۆو کەتانیان چنگ کەوتووە، کە حاجییەک لە میسرەوە هێناویێتی و وەشاندوویانە. هەروەها لە کوردستاندا گەنمەشامی هیندی و گەنمەشامی سپی و نیسک و نۆک و هەرزن و جۆرێک، یان دووجۆر ماشیش تۆو دەکەن، بەڵام بۆ هەر دۆنمێک، جووتە گایەک لە ڕۆژێکدا جووت دەکات.

لە کوردستاندا داری پرتەقاڵ و لیمۆ ناڕوێن، چونکە لەڕاستیدا لە هاویندا پلەی گەرما، لە پلەی مام ناوەندی تێدەپەڕێنێ و لە زستانیشدا لەوە ساردترە ئەم درەختانەی تیا بژی. لەم دواییەدا میر، هەندێ دار پرتەقاڵی (ئەشبیلی) و لیمۆی شیرینی لە بەغداوە بۆ کۆشکە تازەکەی خۆی هێنابوو، بەڵام هەر یەکەمین زستان هەمووی سەرما بردنی. لەهەموو جێگایەکی کوردستاندا دار (گەرچەک) بەجیا، یان لەگەڵ لۆکەدا پێکەوە دەڕوێنرێ.

١٠ی حوزەیران

ئەمڕۆژەی دوایی تەندروستیم زۆر تێکچووبوو، لام وایە بەلای زۆرەوە هی گەرماکەیە. تا ئێستا لە چادردا دەژین و بەهیوای ئەوەین خانوویەکی هاوینەی کوردەوارییانەمان بۆ بکەن، کەساباتە و کەپرە، چونکە گڕەی گەرمای زۆر بەتین لە جانفاسی چادرەکەوە دێتە ژوورەوە، کە دەگاتە (١٠٣ و ١٠٠). بەڵام لە ژێر کەپر و ساباتدا لە (٩٢) پلە زیاتر تێناپەڕێ.

(١١) دەبێ ئەوەمان لەیادبێ، زۆربەی ئەو کشتوکاڵەی لە خۆرهەڵاتدا دەکرێ، بەهۆی ئاوێژەی وەک: جۆگەی هەڵگیراو و کەنداوەوە ئاو دەدرێن.

میر بەبۆنەی گەڕانەوەی ئەو ئەسپانەیەوە کە لە لەوەڕگا بوون، پێشنیاری کرد ئاهەنگێکی سواریی و پێشبڕکێ و جریدبازی ساز بکرێ، بەڵام پۆزشم هێنایەوە، کە ناتوانم ئامادەبم، چونکە لەوەدەچوو لە قرچەی گەرمای نیوەڕۆ سازی بکەن، بۆیە ئاهەنگەکەیان دواخست، کە بڕوام نەدەکرد نیاز لەم ئاهەنگە هەر لەبەر خاتری من بووبێ، لەبەرئەوە ئەگەر بمزانیایە هەر بەتەنیا لەبەر منە، تەقەللام دەدا ئامادەی ئاهەنگەکە ببم. میریش کە زانی تەندروستیم شێواوە، بە پەلە و بێئەوەی ئاگادارم بکات و دەرفەتی ئەوەم بدات پاسەوانەکانم بۆ پێشوازی بچنە بەردەرگا، سەردانی کردم و نزیکەی سەعات و نیوێک لام دانیشت و ئاگاداریشی کردم کە (والی بەغدا) داوای لێکردووە قەڵایەک دروست بکات، پەیمانیشی داوەتێ کە تۆپ و کەرەسە و پێویستییەکانی بۆ ئەم مەبەستە بداتێ، لەبەرئەوە تکای لە من کرد سواری ئەسپەکەم ببم و جێگایەکی نزیک و لەبار، بۆ دروستکردنی قەڵاکە هەڵبژێرم، هەروەها داوای لێکردم لە نەخشەکێشاندا یاریدەیان بدەم. منیش پەیمانم دانێ بۆ دوای چاکبوونەوەم. ئیتر میر چووە سەرباسی (ئاسماناسی) ئەوروپایی، کە پێشتریش گەلێ جار ئەم باسەی دووبارە کردبووەوە و بەتایبەتی پرسیاری دەربارەی شاخەکانی ناو مانگ کرد و وتی لە ڕێگای ئاییینەوە بۆی دەرکەوتووە، کە مانگ پارچەیەک ئاسنە و خوای گەورە بۆ ئەوەی بەرزکردۆتەوە تا تیشکی هەتاو لە زەوی بداتەوە. فرمانی بە ئەستێرەناس (منجم باشی)، یان بە سەرۆکی ئاسماناسی و ئەستێرەناسەکەش کرد کە لەسەر شێوەی خۆرهەڵاتییانە نەخشەیەکی جیهانم بۆ بکات، ئەویش کردی و دایمێ و لەڕاستیشدا نەخشەیەک بوو، باش دروستکرابوو.

میر داوایشی لێکردم سبەینێ بۆ ئامادەبوون لە ئاهەنگی شمشێربازیدا بچم بۆ کۆشکەکەی، چونکە لە دوای ئاهەنگی ڕابوردووەوە عوسمان بەگ خۆی بۆ ئەم ئاهەنگە ئامادە دەکات و ئەویش هەر تکای لێکردبووم هەندێ یاری سەربازە هیندییەکانی لەبەرچاو بکەم.

١١ی حوزەیران

ئەمڕۆ ساباتەکەمان بۆ دروستکرا، کە درێژییەکەی (٣٠پێ) و پانیشی نزیک (١٥ پێ) دەبوو. لەڕووی نەخشە و چۆنێتی دروستکردنییەوە شتێکی کۆن و سەرەتایی بوو، سێ ڕیز کۆڵەگەیان بۆ چەقاندبوو، هەر ڕیزەی چوار کۆڵەگە بوو. کۆڵەگەکان لە کۆتاییەوە دووفاق بوون و بەرزیشیان نزیکەی (٧ پێ) دەبوو، سەرەوەی کۆڵەگەکان ڕایەڵ و داری

تریان خرابووە سەر و لەسەر ئەمانیشەوە بە بەرزی دوو و سێ پێ، لقوپۆپ و گەڵای بەڕوویان لەسەر دانابوو، هەندێ خشتیشیان لەسەر گەڵاکە دانابوو، تا بنیشێ و جێی خۆی بگرێ. ئینجا دوای دروستکردنی ساباتەکە، زەوییەکەیان تەختکرد، کاری زەوی تەختکردنەکەش بریتی بوو لەوەی بەچینێک قوڕی ئاسایی سواخی بدەن، پاش ئەویش گڵەسووری وشک و کا، تێکەڵ دەکەن و سواخێکی تری دەدەن و هەرچوار دەوری ئەم زەوییەش بە سەکۆیەک دەور دەگرن، کە بەرزیی شەش گرێیەک دەبێ. ئەمجۆرە و جۆری قەوارە جیاوازی تری ئەم سابات و کەپرانە، ئەو خانووە ئاساییانەن کە کورد لە مانگە گەرمەکاندا تیایاندا دەژین. بەشەویش جێگە لەسەربان ڕادەخەن و بۆئەوەش لەبەرچاو نەبن. بە شوورەیەکی لە قامیش چنراو دەوری دەگرن کە پێی دەڵێن (چیغ)، ئەم چیغە لە قامیشی باریک دروست دەکرێ و هەوایشی لێوە دێتە ناوەوە. لە حەوشەی هەندێ ماڵیشدا ڕەشماڵ هەڵدەدەن. لە ناوەڕاستی گەورەترین و ڕێکوپێکترین ڕەشماڵیشدا حەوز و فوارەیەک دروست دەکەن، کە ئاووهەوا خۆش دەکات و فێنکی دەکاتەوە.

ئەمشەو لە کۆشکەکەی میردا ئاهەنگی شمشێربازییەکە کرا، بەڵام سەرکەوتوو نەبوو. جارێکی تریش لەگەڵ میردا دەربارەی ئاسمانناسین دواینەوە. ئەستێرەناسەکەی میریش دەمگۆیەکی سەبارەت بە من بڵاوکردبۆوەوە، کە گوایە ناگەم بە (مەسکەلاین)، یان (هەرشەل) لە زیرەکییاندا.

دەبوایە لە ١٢ی مانگدا (ڕۆژوو)ی ڕەمەزان دەست پێبکات، بەڵام میرم دڵنیا کرد، کە مانگ هەڵهاتووە و ئەو سەعات و دەقیقەیەشم پێوت کە تیایدا هەڵهاتووە. ئەویش کە لێی جیابوومەوە، فەرمانی دەرکرد لە سبەینێوە بیکەن بە ڕەمەزان.

١٥ی حوزەیران

لەبەرهاتنی مانگی ڕەمەزان، لە سەعات نۆی دوای خۆرئاوابوونەوە، تا نیوەشەو لەماڵەوە بووم. پێشوازی میوانم کرد، چونکە موسڵمانەکان لە مانگی ڕەمەزاندا، بەڕۆژ دەخەون و شەویان دەکەن بە ڕۆژووگرتنەکەیان بە خەڵوەت کێشان و قورئان و ویرد خوێندن بەسەردەبەن، شەویش بۆ خواردن و پێشوازی میوان تەرخان دەکەن.

دوێنێ شەومان لەگەڵ دوو بلوێرژەنی کورددا بەسەربرد، کە بلوێرەکانیان لە قامیش دروستکرابوو، هەردووکیشیان پێکەوە لەسەرخۆ و خەمگین بە ئاوازێکی دڵتەزێن بلوێرەکەیان لێدەدا، بەڵام کەمێک دووبارەکردنەوە و ساردیی تێدابوو. باشترین ئاوازیان

گۆرانییەک بوو، ناوی (لەیلێ گیان) بوو، گۆرانییەکی تریش بە (ئەز دەناڵم)[12] دەستی پێدەکرد.

یەکێک لە دەستەکەی منیش ویستی گۆرانی بڵێ و بەسروودێکی ناخۆش دەستی پێکرد، کە لە چەند تاکە شیعرێک پێکهاتبوو، لەنێوان هەر تاکە بەیتێکیشدا هەناسەیەکی کوڕوزانەوە و ناڵەناڵی هەڵدەکێشا، بەڵام گۆرانییەکە خۆی هەر لە لوورە لوورێک دەچوو.

بلوێری شوانی کوردیش شمشاڵی پێدەڵێن، کە لە دارێکی خڕ دروست دەکرێ و دەنگی بەرزە و ناخۆشیش نییە، بەتایبەتی کە لەناو شاخاندا دەنگ دەداتەوە. شوانیش جۆرە هاوار و بانگکردنێکی تایبەتی خۆی هەیە بۆ بانگکردنی مێگەلەکەی، دەشڵێن ئەو مەڕانە لەو دەنگانە دەگەن و تەواو هەستی پێدەکەن. ئەم شمشاڵانە پێویستیان بەپشووی درێژ هەیە، بۆیە شمشاڵژەن بۆ ئەوەی پشووەکانی نەپچڕێن و لە لێداندا بەردەوام بێ، پیش دەخواتەوە و هەناسەکانی لێک دەدا، لەم کاتانەشدا دەنگی نزمتر دەبێتەوە. لە شێوەی گۆرانی (سنە)ش گۆرانییەکی سنەییان بۆ وتین، کە لە هاوارێکدا خەمناک دەچوو، بەڵام ئەوانەی لە سلێمانی وایان دەرخست کە کەمێکی لێ تێگەیشتوون.

(١٢) جگە لەمانە، گۆرانی تری بەناوبانگی کوردی وەک (مەمکوژە بەناز) و (مەلەکێ جان) و (ئازیزێ)یان بۆ وتین.

ÂwâM}Ä wýwÐ

سەربازە ڕووسییە ئازاکە- دڵڕەقیی شازادەی کرماشان- موسڵمانێکی گەورەی خواپەرست- بەروبوومی سروشتیی کوردستان- خواپەرستیی مەحموود پاشا- بەسەرهاتێک- گرتنی عەبدوڵڵا پاشا- جەژن- هۆزەکانی کورد- بەسەرهاتێک- هۆزەکانی بڵباس- بنەماڵەی فەرمانڕەواکانی کوردستان- گەیشتنی دەلی (شێتە) سەمعان لەگەڵ وردە شتەکاندا.

٢٤ی حوزەیران

ئەم ماوەیە لەدوای ئەو ڕۆژانەوە کە ئەو یادنامانەم تیا تۆمارکردن. لەگەڵ مەحموود پاشا و عوسمان بەگ و هاوڕێکانی ترمدا، شەوانە سەردانی یەکترمان دەکرد، شتێکی ئەوتۆم لەیاد نییە، شایستەی تۆمارکردن بێ تەندروستیم تێکچووبوو، لەبەرئەوە کەمتر خۆم لە قەرەی نووسین دەدا. ئەوەتەی ڕەمەزانیش داهاتبوو، زۆربەی گفتوگۆکانی میر، دەربارەی ئایین بوو. بە پێچەوانەی هەر تورکێکەوە کە خواپەرستییەکەی لەمیش کەمتر بێ، ئەم بێ هیچ فیز و زۆر لەخۆکردنێک، تا ئاستێکی لە ڕادەبەدەر، پابەندی ئایین و خواپەرستی بوو.

جارێکیان میر بۆی گێڕامەوە: (ئەوکاتەی لەگەڵ شازادە محەمەد عەلی میرزا بووم، کە ولاتی - گورجی - داگیرکرد، ئازاترین کەسێک لە ژیانمدا ناسیبێتم، سەربازێکی بەسزمانی ڕووسی بوو، ئەم سەربازە هەندێ نامەی پێبوو، ئێرانییەکان بەدیل گرتبوویان و هێنابوویان بۆ لای شازادە، ئەویش لێی پرسی: چ کارەیت؟ سەربازەکەش وتی: کاری من لەو نامانەدا دەردەکەوێ کە پێمن و بەزمانی ڕووسین، ئەگەر ئەتوانیت بیانخوێنەرەوە. شازادە کە بۆی دەرکەوت ناتوانێ هیچ دەنگوباسێکی لێ وەربگرێ، داوای لێکرد ببێتە موسڵمان، بەڵام سەربازەکە بە قسەی نەکرد، شازادەش هەڕەشەی لێکرد ئەگەر نەبێتە موسڵمان، گەورەترین ئازاری دەدات، کەچی سەربازەکە ورەی بەرنەدا، بۆیە شازادە فرمانی کرد گۆڕێک هەڵکەنن، کابرای سەربازیش لە ماوەی هەڵکەندنی گۆڕەکەدا، زۆر ئاسایی و بێ گوێ پێدان، هەر پێدەکەنی و قسەی لەگەڵ ئەوانەی دەورووپشتیا دەکرد، دوای هەڵکەندنی گۆڕەکەش شازادە سەرلەنوێ داواکەی دووبارە کردەوە، ببێتە موسڵمان، کابرا هەر ملی نەدا، ئەوسا شازادە فرمانیکرد هەر بە زیندوویی بینێژن! منیش هەرچەندم کرد ئەوکارە دڕندانەیە نەکات، کەڵکی نەبوو... بەڕاستی شتێکی ناخۆشە یەکێکی چاک و ئازا لەبەرچاوت ببێتە قوربانی ئایینەکەی... باشە شازادە هەقی چی بوو بەسەر ئایینی ئەو کابرایەوە؟).

منیش کە گوێم لەو چیرۆکە دڵتەزێنە بوو، هیچم بۆ نەکرا لەوە زیاتر بیر لەوە بکەمەوە ئەگەر من سەرکردەی سوپایەکی ڕووسی بوومایە و شازادەم بە دیلیی بکەوتایەتە دەست، بێ سێ و دوو، بە یەکەمین درەختدا، کە تووشمان دەبوو، جەنابیم هەڵئەواسی.

دوێنێ شەویشم لەگەڵ میردا بردەسەر، باسی هەمەجۆر شتمان کرد، ئاگاداریشی کردم

کە خەڵکی کوردستان تووشی (گەرانی تێ - Gherani te)[١] بوون، کە مانای (تایە) و سێ چوار ڕۆژ دەخایەنێ و دوایی(تا)یەکی زۆر لە نەخۆشەکە دەهێنێ و زۆر لاوازی دەکات. ئەم (تا)یە زۆرتر لە بەهاراندا دەردەکەوێ و هەرکەسیش بیگرێ، بەدەگمەن چارەی دەکرێ.

سلێمانی سۆفییەکی گەورەی لێیە، ناوی (شێخ خالید)ە، کوردەکان پێیان وایە ئەگەر لە (حەزرەتی مەولانا) کەمتری پێ بوترێ، نەنگییە و وتەکانیشی بە (فەرموودە) دادەنێن، لە خێڵی جافە و لەسەر ڕێبازی نەقشبەندییە، لە (دەهلی) لەسەر دەستی سۆفی بەناوبانگ (سوڵتان عەبدوڵڵا)دا بۆتە سۆفی. لەسەراسەری تورکیا و وڵاتە عەرەبەکاندا (١٢٠٠٠) دوازدە هەزار مریدی هەیە. کوردەکان هەموویان بە (وەلی) دەزانن، زۆری تریشیان لە ڕێزەی پێغەرەکەیاندا دایدەنێن. عوسمان بەگ پێی وتم: خۆی و مەحموود پاشا و زۆربەی سەرانی کورد مریدی ئەون، چونکە بەلای کەمەوە لەگەڵ (شێخ عەبدولقادر)ی[٢] بەناوبانگ لەیەک پلەدان.

٢٥ی حوزەیران

شەوی ڕابووردوو من و عومەر ئاغا سەبارەت بە بەروبوومی کوردستان زۆر دواین. شاری کەرکووک ئەو بازاڕەیە کە هەموو بەروبوومی ئەم بەشەی کوردستانی بۆ دەبرێ، نەک هەر لەلایەن کوردەکانی دەرەوەی کەرکووکەوە، بەڵکو لەلایەن ئەو کەرکووکیانەشەوە کە بۆ

(١) گەرانی تێ: ڕاستییەکەی (گرانەتێ)یە، یان (گرانەتا)یە-ع.

(٢) لە یادداشتێکی پێشتری میستەر ڕیچدا، کە لە بەغداد نووسیوێتی، ئەم باسەی خوارەوەی دەربارەی پیاوێکی تری کۆمەڵێک، لە کۆمەڵە دەروێشە سەیرەکانی موسڵمانان نووسیوە: (ئەمڕۆ - ٧ی کانوونی دووەمی ١٨٧١ز - مریدێکی سوڵتان حەسەن، هاتەلام، کە دەروێشێکی بەناوبانگە، دەربارەی شێخەکەی قسەی کرد، کە هەر ستایشێکی بکردایە، کوێرانەبوو، وتی: (قوربان - مەبەستی لە شێخەکەی بوو - بەهۆی موعجیزەوە، هەموو شتێک ئەزانێ، ئەگەر بەزمانەکەی خۆشت قسەی لەگەڵ بکەیت، کە پێشتریش قسەی پێنەکردووە، تێئەگات، بەبێ دەرس خوێندنیش شارەزای هەموو زانیارییەکە، تەنانەت دەشزانێ چی لە دڵتایە، ئەگەر نیازی ئەوەشت هەبێ ڕاوێژی پێ بکەیت، پێش ئەوەی دەم هەڵبێنیتەوە، یەکسەر دەزانێ چیت دەوێ. ئا ئێستا ئاگاداری ئەوەشە کە باسی ئەکەین، دەچێتە خەونی خەڵکیش. تەنانەت لە زیندە خەونیشدا ئیتر هیند بن، یا لە ئێران). کابرا هەر ئەمڕۆ، کە ڕۆژی ٧ی کانوونی دووەمە، بە دڵسۆزییەوە ئەوەی دووپات کردەوە، کە ئەو (خضرئەلیاس)ی دیوە و قسەیشی لەگەڵ کردووە، کە موسڵمانەکان بڕوایان وایە هێشتا زیندووە و بەسەر زەویدا ئەسووڕێتەوە و زۆرجاریش خۆی نیشانی دەروێش دەدات، هەر ئەویش ڕابەر و پارێزەری تایبەتیانە. هاوڕێکەم ئەوەی سەلماندەوە، کە (خضر ئەلیاس) بۆئەوەی ڕێی نیشان بدات دوو ڕۆژ لەگەڵ خۆی بردوویەتی.

ئەم مەبەستە بۆ سلێمانی دێن و پارەی پێشەکی بە جووتیارەکان دەدەن، بۆ چەڵتووک و هەنگوین و شتی تر. کوردستان هەنگوینێکی زۆرباش بەرهەم دەهێنێ و هەنگیش لە شانەی قوڕیندا دەپارێزن. هەر لە کوردستاندا لێرەوارە بەڕووەکانی قەرەداخ، مازوویەکی زۆر بەرهەم دەهێنێ، ئەم مازووە بۆ کەرکووک و لەوێشەوە بۆ مووسڵ دەنێرن. ئەو درەختانەش کە کەتیرەی عەرەبی بەرهەم دەهێنن، لە چیاکانی کوردستان دەڕوێن و گوڵەکانیشیان وەک دەنکە ترێ وان و پێیان دەوترێ گەوەن – Ghewun.

گەزۆش دەبارێتە سەر داری بەڕوو، دەڵێن گەڵێ داری تریش گەزۆی لەسەر ئەبارێ. بەڵام گەزۆکەی زۆر نییە و جۆرەکەیشی باش نییە. بۆ کۆکردنەوەی گەزۆش دەبێ گەڵای ئەو درەختانە کۆبکرێنەوە و پاشان وشک بکرێنەوە و دواتر زۆر لەسەرخۆ، لەسەر پارچە قوماشێک بتەکێنرێ و دواییش بکوڵێنرێ و لە شێوەی تۆپەڵدا تێکەڵ بە وردە گەڵادا بۆ بازاڕ دەنێردرێ. جۆرێکی تری گەزۆ هەیە دەوەرێتە سەر بەرد، سپی و بێگەردە و لەو گەزۆیە چاکترە کە دەوەرێتە سەر درەختەکان. وەرزی گەزۆ، لە کۆتایی حوزەیراندایە. کوردەکان دەڵێن ئەگەر لەو وەرزەدا، هەر شەوێک لە شەوانی ئاسایی ساردتر بێ، گەزۆ ئەبارێ و بەیانیانی ئەوجۆرە شەوانە، لە هەموو کاتێ زۆرتر کۆدەکەنەوە. عومەر ئاغا ناوی گەڵێ درەخت و ئاژەڵی بە کوردی پێ وتم، لێرە لەگەڵ ئەو وشانەدا کە ماناکانیان فێربووم، دەیاننووسم، وادیارە زۆریان فارسی بن: گوێژ Goizh، خوژلیک Khuzhilk و نەسرین، شیلان - Shilan سێپەرە- Seipra، هێرۆ Heiro، گوڵ ڕۆژیان پەرست - Gul Rozhian parast، (کە ڕاستییەکەی گوڵە بەڕۆژەیە Gul Ba Rozhd وەرگێڕی عەرەبی) و لولان - Lulan، (کە ڕاستییەکەی لاولاوە- وەرگێڕی عەرەبی)، دیزلک - Dizlik، کەوەر Kiwar، کە ڕاستییەکەی کنگەرە[3] و سپیدار - Spidar، شۆرەبیی - Shorabi و داری بەن - Dariban. زۆرجاریش بەهەڵە بە قەزوان ناودەبرێ، بەڵام داری بەن زرە و بەرناگرێ –وەرگێڕی عەرەبی).

دارەبەن لە شاخ دەڕوێ و ئەگەر بیانەوێ بنێشتە تاڵی لێ بگرن، لە بەهاردا قەدەکەی بریندار دەکەن و کیتەڵەیەک بە بەردەمی برینەکەوە دەنێن، تا بنێشتەکەی تێ بچۆڕێتەوە، ئەمەش لە جۆرە هەرە چاکەکانی بنێشتە. لای ئەوان بە چۆلەکەی بەر گەردن سووریش دەڵێن (فەندەگولە – Fandagula) (کە ڕاستییەکەی فیرنەگولەیە–وەرگێڕی عەرەبی)،

(٣) کوردەکان دوای ئەوەی ئەم کنگرە زۆرباش دەهاڕن و دەیبێژن، دەیدەن بە ولاخەکانیان، بەتایبەتی لەوکاتانەدا کە (جۆ) نابێت. دەڵێن ئەمە خۆراکێکی باشە بۆ ولاخ.

هەروەها (کیسەڵ و ماسی گاشینە)شیان هەیە، کە ئەمی دواییان لە زۆربەی جۆگە و چەمەکانی کوێستانەکاندا زۆرە، هەروەها (قەوارە - Karawara) هەیە (کە ڕاستییەکەی کەڕەواڵەیە – وەرگێڕی عەرەبی). جۆرە باڵندەیەکی لە کەو بچووکتریان هەیە، ڕەنگی مەیلە و شینکییە، یان بۆرە، ناوی (سوێسکە Soi Ske)یە، بە (ژن)یش دەڵێن (یایە)، بەڵام ئەو ژنانەی لە بنەماڵەی فرمانڕەوان، بەخۆیان دەڵێن (خانم) و نازناوی هەموو ژنە کوردێکی تر (یایە)یە و وا دیارە ئەمە ئەو نازناوە ڕەسەنە کوردییەیە، کە بۆ ژن بەکاردێ. پیاوانیش هیچ نازناوێکیان نییە، چونکە هەموویان (بەگ و خان و ئاغا)ن.

١ی تەمموز

ئەمڕۆ میر سەردانی کردم، کە بێگومان و بێ سێ و دوو، یەکێکە لەو موسڵمانانەی بێ لەخۆگۆڕان و بەڕاستی ئیسلامەتی بکات. ئەمشەو چیرۆکێکی بۆ گێڕامەوە، نەک بۆ خۆهەڵکێشان بێ، بەڵکو بۆ ئەوە گێڕایەوە، تا کەڵکی ئایین و خواپەرستی تەواوی خۆی نیشان بدات، منیش ئەوەندەی بتوانم هەوڵ ئەدەم خۆی چیرۆکەکەی چۆن بۆ گێڕامەوە، بەو جۆرە بیگێڕمەوە، چونکە ئەگەر دوور لەو ساکاری و چۆنێتییە ئەو شێوەی ئەو گێڕایەوە، بیگێڕمەوە نرخێکی زۆری لە دەست دەچێت.

پێی وتم: «کاتێ لە کرماشان، لەبری باوکی خوالێخۆشبووم بارمتە بووم، باوکم لەبەر ڕووداوەکانی ڕۆژگاردا ناچار بوو هاوکاری تورکەکان بکات. بەمجۆرە ژیانی منیش کەوتە مەترسییەوە. شازادەی کرماشان شەوێکیان داوای کردم بمکوژێ، منیان بە دەست بەستراوی بۆ برد و شازادەش خۆی لە هەیوانێکدا دانیشتبوو، ناوەڕاستەکەی پڕ بوو لە مۆمی داگیرساو. جەللادیش بۆ بەجێهێنانی کارەکەی بەپێوە ساز و ئامادە وەستابوو، بۆیە ئەمە دەڵێم چونکە زۆربەی ئەوانەی لە مەیدانی شەڕەفدا بە دەست بەستراوی دەبرێنە بەردەم جەللاد، ترس دایان دەگرێ. بەڕاستی دیمەنێکی ترسناک بوو – یاخوا نەیبینیت – من خۆم دان بەوەدا دەنێم کە لەو دەمەدا جەستەم شل و خاو ببووەوە. بەڵام لەم تەنگانەیەمدا هۆشم بە ئاگای هێنامەوە، تا هاواری خوا بکەم. ئیتر یەکسەر دڵنیایی هەموو دەروونمی گرتەوە و ئەو وشانەش لە مێشکمدا زرنگانەوە: (ئەی من نەبووم تۆم لە سکی دایکت دەرهێنا و تا ئێستا پاراستوومیت؟ ئەی هەرخۆشم ناتوانم هەر ساتێک بمەوێ لەناوت بەرم؟ کەواتە ئەم ترسە بۆ؟ ئەگەر هەر منیش دەسەڵات نەدەم بەو پیاوە، دەتوانێت دەستت بۆ بهێنێ؟) لێرەدا هەستم بە حەسانەوە کرد، دڵم ئەو بارە ناخۆشەی

لەسەر هەڵگیرا و بەرامبەر شازادە بێ ترس و لەرز وەستام، لەبەرئەمە سوپاسی خوا دەکەم، کە دڵی ئەو شازادەیەی نەرم و پەشیمان کردەوە، کە داوای کردبووم و بڕیاری کوشتنمی دابوو، لەدواییشدا بێئەوەی دەستم بۆ بێنن، فرمانی کرد بمبەنەوە بۆ بەندیخانە».

دوێنێ شەو لەماڵی عومەر خەزنەدار دانیشتبووم، شەوێکی هێمن و گەرم بوو. خەڵکەکەش سەرقاڵی قسەکردن بوون، لەوکاتەدا کە مانگ لە سەعات (١٠)دا هەڵهات، ڕەشەبایەکی توند و گەرمیش لە باکووری خۆرهەڵاتەوە هەڵیکرد، خەڵکەکە دەستبەجێ وەک هەست بەبوومەلەرزە بکەن، بەدەنگێکی نائومێد وتیان (ئەوا ڕەشەباکە هەڵیکردەوە...)[٤] بەڕاستیش ڕەشەباکە، ڕەشەبا ترسناکەکەی لای خۆرهەڵاتەوە بوو، ئیتر لەوساتەوە بەپەلە و توند، لە خۆرهەڵات و باکووری خۆرهەڵاتەوە هەڵیکرد، گڕەکە، لە گڕەوسەبوونی بەغدا دەچوو. بەڵام من پێم وابوو ئەوەی بەغدا، ئەوەندەی ئێرە توند نییە و زیاتریش مایەی تەمەڵییە. ئەم ڕەشەبایە بەڵای ئەم ناوچەیەیە و ئەگەر سلێمانی ئەم ڕەشەبایەی نەبوایە، ئاووهەوای زۆرخۆش و فێنکتر دەبوو.

سلێمانی دەکەوێتە ئەو نزمایییەوە، کە نزیکەی دوو میلێک لە دامێنی ئەو زوورگانەی خۆرهەڵاتەوە دووردەبێ، کە لاپاڵە پڕەوەبووەکانی بەرەو سلێمانی لێژدەبنەوە و شارەکەش لەسەر یەکێک لەم لاپاڵە تەختانە دروستکراوە. بەڵام گردەکانی تەنیشتی، زۆر لێژ و ڕووتن و بەرزاییشیان نزیکەی (٣٠٠) سێ سەد یارد دەبێ و شێوە ئاوێنەیەکیان دروستکردووە، بۆ ئاوەژووکردنەوەی تیشکی خۆر، کە بەدرێژایی ڕۆژانی هاوین هەر لە سەعات حەوتی بەیانییەوە تا خۆرئاوابوون لەسەریانە و ئەم گەرمایەش لەگەڵ ئەو ڕەشەبایەدا بۆ ناو شار دەنێرنەوە، کە لە خۆرهەڵات و باکووری خۆرهەڵاتەوە لەم لاپاڵانەی دەدا. لای خۆرهەڵاتیشەوە ئەم گردانە کەمێک بەرەو دواوە لادەکەنەوە و نابنە هۆی ناسازکردنی ئەو بایەی لە باشووری خۆرهەڵاتەوە هەڵدەکات و وەک ئەو ڕەشەبا دژوارەی لە باکووری خۆرهەڵاتەوە هەڵدەکات. ئەم بایەی خۆرهەڵات (ڕەشەبا) لەبەرئەوە گەرمە، بەدرێژی ئەو زوورگانە، جۆرە خاوبوونەوە و سستییەک دەبەخشێ، بەڵام تاوی ئەم ڕەشەبایە لە خۆرئاواوە لە ڕووباری (تانجەڕۆ) بەولاوە زیاتر بڕ ناکا. خۆ ئەگەر لەو گردانەش تێپەڕکەیت، بەیەکجاری تین و تاوی نامێنێ. ئەم دیاردە سروشتییە لە (کۆیسنجاق)یشدا هەیە، کە کەوتۆتە دۆڵێکی تەنگەوە و بەڕواڵەت لە دۆڵی سلێمانی

(٤) کە ڕەشەباکە هەڵیکرد، گەرما (١٠ پلە) بەرزبووەوە، واتە لە (٨٠ پلە)وە بووە (٩٠ پلە).

دەچێت، بەڵام گردەکانی ئەوێ بەرزترن و بای خۆرهەڵاتییەکەیشی توند و گەرمترە. لێرە زۆر بەدەگمەن بای باکوور هەڵدەکات. بەڵام بەشەکانی لای خۆرئاوای هەموویان ئاووهەوایان سازگارە. لێرەدا پێویستە ڕاستییەک بڵێم کە لە چاو خۆیدا شتێکی سەیرە و ماوەیەکی زۆریش تووشی سەرەخولێی کردبووم، تا تەواو لێی دڵنیابووم. بەربەیان هەوا کپە[٥] و دوای خۆر کەوتنیش سروەیەک لە خۆرهەڵاتەوە هەڵدەکات و تا پێش نیوەڕۆ بەردەوام دەبێ، لە نیوەڕۆشدا لە باشوورەوە بایەکی تۆزێ توندتر هەڵدەکات. بەڵام هەرئەوەندەی تینی خۆر بشکێ، ئیتر ڕەوتی بایەکەش بەرەو خۆرئاوا دەچێ. لەبەرئەمە بەیانیانم بەدڵ نەبوو، بەڵام عەسرانی زۆر خۆشە، کە تیایدا شەماڵێکی فێنک لە خۆرئاواوە هەڵدەکات، ئەم دیاردەیەم بەتەواوی لەو ڕۆژانەدا بۆ دەرکەوتووە، کە ڕەشەبای تیا هەڵ ناکات، بەڵام گەرمای ڕۆژ، لە نیوەڕۆدا دەست پێدەکات و لە سەعات سێی دوای نیوەڕۆ کۆتایی دێت.

٦ ی تەمموز

دوێنێ شەو لەگەڵ عوسمان بەگ بووم، هەرچەندە زۆریشی لە خۆی کرد بمدوێنێ لە بیرم بباتەوە، بەڵام دیاربوو زۆر دڵتەنگ و خەیاڵ بڵاو بوو، پێرێ شەوێش کە لای میر بووم، هەر هەمان شتم لەویشدا هەست پێدەکرد. دواییش لە دەوری سەعات یازدەدا تاوێ دوای ئەوەی دیوەخانەکەی عوسمان بەگم بەجێهێشت، عەبدوڵڵا پاشا دەستگیر کرابوو، خستبوویانە ژوورێکی جیاوازی دوور لە حەرەمی کۆشکەکەوە، لە هەمان کاتیشدا دەستەیەکی تر چووبوون بۆ گرتنی براکانی عەبدوڵڵا پاشا، کە لە ناوچەکەی خۆیان لە خۆرئاوای سلێمانی ئەژیان. هۆی ئەم کارەش وەک دوایی زانیم ئەمە بووە:

ماوەیەکی کەم بەر لە ئێستا، دوای ئەوەی مەحموود پاشا، بڕیار دەدا خۆی بداتە پاڵ تورکەکان، خۆی و عەبدوڵڵا پاشای مامی و عوسمان و سلێمانی برای چووبوونە لای خواناسی مەزن (شێخ خالیدی سلێمانی) و هەرسێکیان سوێندیان خواردووە کە لایەنگیر و پشتیوانی مەحموود پاشا بن و لەبەر ئەوەش کە چاوەنواڕی دەکرا شازادەی کرماشان، تەقەللای ئەوە بدات یەکێکیان بەڵای خۆیدا داشکێنێ و لە دژی تورکەکان هانیان بدات، سوێندیان بەشمشێر و قورئان و تەڵاق[٦] خواردبوو، کە ئەگەر هەر کامێکیان نامەیەکیان

(٥) مەبەستی ئاووهەوای سلێمانییە–ع.

(٦) ئەمە دەقی سوێندەکەیانە: (ئەگەر لەم سوێندە لابدەم، تەڵاقم کەوتبێ).

لەلایەن تورک، یان ئێرانەوە پێ بگات، دەبێ لە ماڵی (شێخ خالید) لەبەر چاوی چەند کەسێک، کە خۆیان لەسەری ڕێک دەکەون، بیکاتەوە. لەم بوارەدا عوسمان بەگ یەکەمین کەس بووە تاقی بکرێتەوە، چونکە هەر دوای ماوەیەکی کەم نامەیەکی لە شازادەی کرماشانەوە پێگەیشتووە، تیایدا داوای لێ دەکات سەردانی بکات بۆ کرماشان و پەیمانیشی داوەتێ بیکات بەفەرمانداری سلێمانی. عوسمان بەگیش کە نامەکەی پێدەگات، دەستبەجێ هەردوو براکەی (مەحموود پاشا و سلێمان) ئاگادار دەکاتەوە. دوای ئەمیش عەبدوڵلا پاشا، بەهەمان ناوەرۆک نامەیەکی تری پێدەگات، بەڵام بەپێچەوانەی ئەو سوێند و پەیمانەی لە سەری ڕێکەوتبوون، ئەم، نامەکە دەشارێتەوە. مەحموود پاشاش بەمەی زانیوە، تا (والی بەغدا)، ئەم هەواڵەی بە تەتەرێکی خێرادا پێدەگەیەنێت و داواشی لە مەحموود پاشا کردووە، کە عەبدوڵلا پاشای مامی بگرێت. مەحموود پاشاش لە سەرەتادا بڕوای بە هەواڵەکە نەکردووە و بەتوندیش ئەوەی ڕەتکردۆتەوە کە هیچ لەگەڵ عەبدوڵلا پاشادا بکرێ، بەڵام لە هەمان کاتیشدا بڕیاری داوە بەوردی چاودێری هەڵسوکەوتی بکرێ، بەڵام لە ئەنجامدا خەزنەدارەکەی عەبدوڵلا پاشا، ئاگادار دەکاتەوە، کە مامی خەریکە خۆی ئامادە دەکات بۆ کرماشان، بۆیە گەیشتۆتە ئەوەی بیگرن.

ساڵی پاریش والی بەغدا، عەبدوڵلا پاشای بەدەستەوە دابووەوە، یان بەواتەیەکی تر، تەڕنێکی گەورەی لێکردبوو، کە دابوویەوە دەست مەحموود پاشا و کەوتبووە ژێر بەزەیی ئەو برازایەی، کە ئەگەر نیازی تۆڵەسەندنەوەی هەبوایە بەئاشکرا، یان بەنهێنی، بێ ترس و دواکەوتن لەناوی دەبرد، بەڵام مەحموود پاشا ئەو شتانەی بەبیردا نەهاتووە و زۆر بەچاکی لەگەڵی جووڵاوەتەوە باشترین ناوچەی کوردستانیشی دابوویە، تا پێی بژی. سەرەڕای ئەمانە هەموو ئەو قەرزانەیشی بۆ دابووەوە، کە لە کاتی مانەوەیدا لە بەغدا، لەسەری کەڵەکە ببوون و هەموو پێویستییەکانی خۆی و خێزانەکەیشی دابین کردبوو، کە لە ڕاستیدا لەوە زیاتریشی دابوویە کە پێی ڕەوا دەبینرا. کەچی ئەم هەموو چاکەیەی بەو کارە ناشیرینە دایەوە، کە نیشانەی دڵڕەشیی دەردەخات.

١٠ی تەممووز

ئەمشەو میر تاوێک لام مایەوە، بەڵام زۆر دڵتەنگ بوو، بەدڵگیریشەوە کردەوەی مامەکەی و ئاشکرابوونی تاوانەکەی باسکرد. دیاربوو ئەم هەستەش کە دەری بڕی (بێگومان بووم لەناخیشەوە بوو) نیشانەی دڵسۆزی و نیازچاکی و خاوێنی بووە. پێم

وایە ئەمجۆرە کەسانە هەرگیز لە خۆرهەڵاتدا وێنەیان نییە و ترسی ئەوەشم هەیە لە وڵاتانی پێشکەوتووشدا نموونەیان کەم هەبێ... میر سەبارەت کاروباری تایبەتی خۆیشی زۆر قسەی بۆ کردم و ڕاوێژی پێکردم.

١١ی تەممووز

لەگەڵ عومەر ئاغای هاوڕێی زرنگ و وریامدا بەدرێژیی باسی گەلێ شتمان کرد، کە پێوەندی بە کورد و نیشتمانەکەیانەوە هەبوو، وا لێرەدا بەپێی گونجان تۆماریان ئەکەم:

خۆشناوەتی و ڕەواندزی یەکجار کێوی و نەزانن و هیچ شتێکیش لە کوشتن و بڕین نایانگێڕێتەوە، هەرچەندە وا ناسراون کە لە مزگەوتیشدا یەکتر دەکوژن، بەڵام سەریان بچێ نوێژیان ناچێ. چەند ساڵێک دوژمنایەتییەکی خوێناوی لەنێوان دوو ناوچەدا، لەسەر سەگێک ڕوویدابوو، کە نزیکەی حەفتا کەسیان لە یەکتر کوشتبوو، لەمانە (٣٠) کەسیان لە مزگەوتێکدا کوژرابوون، کە هەردوو دەستەکە پێکەوە نوێژیان کردبوو، ئەمانە تا ئێستاش لەسەر ئەمجۆرە شتە هیچوپووچانە، جار ناجارەیەک یەکتر دەکوژن... شەڕەکانیشیان بەیەکتر کوشتن نەبێ، دوایی نایەت.

سەرۆک خێڵێکی خۆشناوەتی هەیە، ناوەکەیم لەیاد نییە و هێشتا لە ژیاندایە، ڕۆژێکیان مێشێک بەچاوییەوە دەنیشێتەوە بێزاری دەکات، دەری دەکات و دووبارە و سێ بارە پێوەی دەنیشێتەوە، تا تووڕەی دەکات، ئیتر دەست دەداتە خەنجەر و لێی دەدات و چاوی خۆی کوێر دەکات... بەجۆرێ خەریک دەبێ بمرێ.

هەموو پیاوێکی هۆزی (بڵباس)یش[٧] پلەوپایەی هەرچییەک بێ، دەتوانێ بیروڕای خۆی سەبارەت بەهەموو کاروبارێکی گشتی دەربڕێ، جاری وا دەبێ سەرۆکێکی بڵباسی لەسەر شتێکی بازرگانیی، ڕێکەوتننامەیەک بکات، کەچی یەکێک لە پیاوەکانی هۆزەکەی ڕادەپەڕێ و دەڵێ: من بەمە ڕازی نیم. ئیتر هەر ئەو قسەیە بەسە بۆ هەڵوەشاندنەوەی تێکڕای ڕێکەوتنەکە. بۆ وێنە: جارێکیان دوای ئەوەی ئەوڕەحمان پاشا، شەڕێک لەگەڵ بڵباسەکاندا دەکات، دوایی لە گەڵیاندا ئاشت دەبێتەوە و ڕێک دەکەونەوە.

بەپێی ڕێکەوتنەکە دەبێ (کاکە حەسەن)، یان برا حەسەنی سەرۆکی بڵباسەکان

(٧) ئەمە ناوی چوار هۆزی بڵباسە: (ڕەمک، مەنزوور، پیران، مامەش).

سەردانی سلێمانی بکات، بەرامبەر بەم سەردانەش (سەلیم بەگ)ی برای ئەورەحمان پاشا، لای بلّباسەکان بارمتە بێ. ئیتر کاکە حەسەن خەریک دەبێ بڕوات، پیاوێکی هۆزەکە دەست دەخاتە سەر خەنجەرەکەی و زۆر لەسەرخۆ دەڵێ ئەگەر کاکە حەسەن بگرن، بێ چەندوچوون ئەیکوژن و دواییش شانازی بەوەوە دەکەن کە سەرۆکێکی بلّباسیان کوشتووە، لەبەرئەوە چاکتر وایە هەر لێرە خۆم بیکوژم... تەقەللایەکی زۆر لەگەڵ کابرا دەدەن، بێ کەڵک ئەبی و لە کەلی شەیتان نایەتە خوارەوە. لەسەرئەمە سەلیم بەگ سواری ئەسپەکە دەبێ و بڕیار دەدا بۆ جێگاکەی خۆی بگەڕێتەوە، بێ ئەوەی بەپێویستی بزانێ قسە لەگەڵ کاکە حەسەندا بکات. دوای ئەوەی سەلیم بەگ کەمێک دووردەکەوێتەوە، کابرای دڕندە پەشیمان دەبێتەوە و هاواری لێدەکات کە بگەڕێتەوە و دەڵێ: کاکە حەسەنیش لەگەڵ خۆت ببە و پێکەوە بڕۆن، ئێمە بارمتەشمان ناوێ، ئەگەر پیاوبن، لەگەڵیا چاک دەبن[٨]... ئیتر بلّباسەکان ئەم قسەیە پەسەند دەکەن و سەلیم بەگ و کاکە حەسەن پێکەوە بۆ سلێمانی دێن[٩]. لەناو بلّباسەکاندا خەڵکی گوندنشین، یان دەست و پێوەندیش هەن، مافی بیروڕا دەربڕینیان نییە لە کاروباری هۆزەکەدا و هۆزەکەش بەچاوێکی سووک سەیریان دەکەن، ئەمجۆرە کەسانە لەهەموو ناوچەیەکی کوردستاندا هەن و ئەمانە نە سەر بەخێڵێکن و نە سەر بەتیرەیەکن. خەڵکی ناو خێڵەکانیش بە

(٨) نازانین! ئەشێ وشەی (دڕندە) بلکێنین بە کابرایەکدا، کە ئەمە هەڵوێستی بێت لەسەر سەربەرزیی هۆزەکەی و ئەمە بیرکردنەوەی بێت لە هەڵسەنگاندنی کاروبار و تاوتێ پێکردن و چارە دۆزینەوە بۆی دا؟ – ع.

(٩) ئەمە هەندێ زانیاری ترە، لێرەدا دەینووسین، تایبەتە بە بلّباسەکانەوە، لە زمانی بلّباسێکەوە وەرگیراوە و لەناو کاغەزە پەرش و بڵاوەکانی میستەر ڕیچ دا بووە. بلّباسەکان لەم هۆزانە پێکهاتوون:-

١- کابایز: بنەماڵەی فرمانڕەوایە و نزیکەی دووسەد کەس دەبن.

٢- مەنزوور.

٣- مامش.

٤- پیران.

٥- ڕەمک.

٦- سن و قاقا: ئەم دووانە، هەردووکیان هۆزێک پێک دێنن، سەرۆک هۆزەکەیان پێی دەوترێ (مەزن) و هەر سەرۆکێکیش هەندێ دز و جەردەی هەیە، بۆ ئەوی دەکەن. ئەندامانی هۆزەکەیشی، هەریەکە لەجێی خۆیانەوە ئازووقەی بەدیاری بۆ دەنێرێ. ئەمە هەموو داهاتەکەیەتی، لەناو بلّباسەکاندا (خوێن بایی) بیست و دوو گایە. ئەمە بەشتی تریش ئەگۆڕدرێ، ئەگەر بیانەوێ مەسەلەکە بەخۆشیی ببڕێتەوە، بەمەرجێ ئەو شتەی ئەدرێ، دووقاتی نرخەکەی خۆی ناوی لێ بنرێ، بەڵام یاساکانیان، یاسای خێڵەکییە و بەدەست سەرۆک و ئەنجوومەنی دەم سپیانیش یاریدەی دەدەن تاوانەکانیشیان جگە لە دەستدرێژیی کردنە سەر ناموس و=

(کلاوسپی) و (گۆران) ناویان دەبەن. ئەم ناوەی دواییان نازناوی ڕاستەقینەی خەڵکی (سنە)یە و خێڵەکییەکان بۆ لاقرتی و توانج گرتنە خەڵکی ترسنۆک بەکاری دێنن. ئەی ئەمانە خۆیان لەبنەڕەتدا دانیشتوانی وڵاتەکە نەبوون و خێڵە شاخاوییە هارەکان بەسەریاندا زاڵ بوون؟ هەندێ خێڵی پەرەوازەش هەن، سەر بەفەرمانداریێتی سنەن، بەڵام خەڵکە دانیشتووەکە هەر هەموویان گۆرانن[١٠] لەناو بنەماڵە فەرمانڕەواکانی کوردستاندا بنەماڵەی (بەهدینان)یش هەیە، کە پایتەختەکەیان (ئامێدی)یە[١١] و لە بنەماڵەی هەرە خانەدانەکانن، چونکە نەوەی خولەفاکانیشن[١٢] و لای خەڵکی زۆر پیرۆز و بەڕێز و مەزنن. بەڵام لەبەرئەوەی ناوی بنەماڵەکە ئەوەندە کۆنە، ڕەنگە هی سەدەی پێش خولەفاکانیش بێ، کەسیش پرکێشی ناکات لەو سەبیل و گلێنانە بەکاربهێنێ، کە میری بنەماڵەکە بەکاری دەهێنێ، تەنانەت قەننەدارەکەش کە داوای قەننە داگیرساندنی لێدەکات، ناوێرێ وەک ئەو بەکاری بهێنێ. میر خۆیشی ئەوەندە پیرۆزە، لە سەختترین شەڕیشدا، کاتێ لە خێڵەکان نزیک دەبێتەوە، یەکسەر چەک دادەنێن، لەگەڵ ئەوەشدا دەسەڵاتی لەناو ئەو خێڵە سەرسەخت و شەڕکەرانەشدا نییە، کە دەست و پێوەندەکانی پێک دەهێنن، یان کەمە. بەروبوومی زەویوزارەکانی خۆیشی کۆناکاتەوە، بەڵام هەرکاتێ بیەوێ بۆ هەر شتێ پارە کۆبکاتەوە، سواری هێسترەکەی دەبێ و شەوانە بەسەر دەست و

=تەفرەدان، سزای مردنیان بەسەردا نادرێ. بلّباسەکان ژن و ژنخوازیش لەگەڵ هۆزی تر ناکەن و کچ نادەن بەبیانە لە ژیانی کۆمەڵایەتیشدا دڵداری و خۆشەویستی هەیە. ڕەدووکەوتنیش لەناویاندا شتێکی بڵاوە، ئەگەر سەرۆکەکەیان بمرێ، چاکترین پیاویان، یان ئازاترینیان، جێی دەگرێتەوە، بەڵام ئەگەر کوڕە گەورەکەی ئەوەی لەباردا نەبێت، کاروباری سەرۆکایەتی بەڕێوە ببات، برایەکی تری لێهاتووی، دەچێتە جێی. کە سەرۆکێکیش دانرا، ناتوانرێ لابرێ. دەسەڵاتی سەرۆکیش دیار و چەسپاوە و کەسیان نەیانویستووە لێی لابدەن بلّباسەکان لەجێی خۆیاندا مل بۆ دەسەڵاتی کەس نادەن، ئیتر ئەگەر تورکیا بێ، یان ئێران. بەڵام کە دێنە خوارەوە بۆ (قەرەجوق) – کە چەند ساڵێکە وازیان لەمەش هێناوە – وەک باج، هەندێ سەر مەڕ دەبەن بۆ بەگ. چەکیان یەکجار زۆرخۆشدەوێ. زۆر لە گەورەکانیشیان جبەخانەی تەواوی خۆیان هەیە.

(١٠) بلّباسەکان چارەسەرێکی سەیریان هەیە بۆ زامداربوون. زامدارەکە دەخەنە ناو پێستە گایەکی گووراوەوە و پێوەی ئەدوورن و هەر سەری بەدەرەوە دەبێت تا پێستەکە بۆگەن دەکات – دەڵێن ئەمجۆرە چارەسەرە هەمیشە سەردەگرێ و چارەی گۆشتە و زوون کردنی گەورەترین زامی نێزە و شمشێریش دەکات.

(١١) ئامێدی: خەڵک بە (عەمادیە) دەڵێن (ئەک بادان)، یان (ئەک بەدەن)... بەسەر چیایەکەوەیە و نزیکەی (١٠٠٠) هەزار ماڵی موسڵمان و (٢٠٠) دووسەد ماڵی جوولەکە و (٥٠) پەنجا ماڵە دیان و هەندێ خانەوادەی (یاقوبی) و (ئەرمەنی) تێدایە. «ئێستا کورد، بە (عەمادیە) دەڵێن (ئامێدی) و بە (عەقرە)ش دەڵێن (ئاکرێ) – ع».

(١٢) پێم وایە (زورو ئاستەر) خەڵکی ئامێدی بووبێ.

پێوەندەکەیدا ئەگەڕێ و هەرشەوەی لای سەرۆک خێلێک لادەدا و ئەویش لەبەر شەرمی میوانداریێتی ناتوانێ دەست بنێ بەڕووی داواکەیەوە و بۆ بەیانی، کە میوانەکەی خەریک دەبێ بڕوات، شتێ پارەی دەداتێ.

ئەم میرە وەک دوایین خولەفاکانی عەباسی ڕەفتار دەکات بەوەی بە گۆشەگیری ڕۆژ بەسەردەبات و گزیرەکەی کە خواردنی بۆ دەبات، جێی دەهێڵی، تا تەواوی دەکات، کە تێریش ئەخوات، ئەو خواردنەی لێی دەمێنێتەوە، ڕوەکەی تەخت دەکاتەوە، تا کەس نەزانێ لە چ لایەکییەوە لێی خواردووە.

ئینجا گزیرێک بانگ دەکات بۆئەوەی خواردنەکە لابەرێ و مەسینە و دەستشۆری بۆ دەهێنێ و پاش ئەمەش قەننەی بۆ دەهێنن و جێی دەهێڵن. میر لە جلوبەرگ لەبەرکردنا، ڕێکوپێکە و لە شێوەی مووسڵییەوە نزیکە و، فێستیش لەسەر دەنێ و لەسەر ئەم فێستەشەوە شاڵێکی کشمیریی تێوە دەئاڵێنێ، هەرکاتێکیش بیەوێ ئەنجوومەنەکەی کۆبکاتەوە، کەهیا[١٣]، یان سەرۆکی وەزیران، لە شێوەی ئێرانییەکان، دێتەلای و، بەچەمینەوەوە سڵاوی لێدەکات و، بۆ ڕێزگرتن کەمێک دوور لەولایەوە دادەنیشێ. دوای ئەمیش سەرۆک هۆزی (مەزوری) بەهەمان شێوە دێتە ژوورەوە و لە تەنیشت سەرۆک وەزیرانەوە دادەنیشێ ئینجا ئەو سەرۆک هۆزانەی تر دێنە ژوورەوە، کە بەپێی پلەوپایەی هۆزەکانیان لەو جێیە نیشتەجێن کە میری لێیە[١٤]، ئیتر میر فرمان دەکا قەننە ئامادە بکەن و بۆئەمەش لە قەننەدارەکە زیاتر، کەسی تر نایەتە ژوورەوە بۆ دابەشکردنی، بەڵام ئەگەر میر بیەوێ دیوەخانەکە چۆڵ بکات قاوەچییەکە بانگ دەکات، قاوەچییەکەش لە پەنجەرەکەوە سەیردەکات و بەپێی ژمارەی دانیشتوان فنجان تێدەکا ئەوسا لەسەر سینییەک بەڕیز بە دیوەخاندا ئەیگێڕێ، دوای قاوە خواردنەکە، جگە لەوانەی میر خۆی دەیەوێ بمێننەوە بۆ وتووێژ دەربارەی هەندێ کاروبار لەگەڵیاندا، ئەوانیتر هەموو ئەڕۆن. گەورەیی شان و شکۆی میرانی بادینان لەوەدایە بەپێی توانا خەڵوەتنشین و گۆشەگیرن، بەڵام میرانی بابان بەپێچەوانەوەیە. چونکە وا پێویست دەکات ئەوەندەی پێی بکرێ بێتە بەرچاو و ناو خەڵک، لەبەرئەوە من پێم وایە ئەوەندەی کات بۆ خۆی بۆ نامێنێتەوە، تا تیایدا بحەسێتەوە.

(١٣) کەهیا: کوێخای ئێستای سەرۆک هۆزی (نی رووی)یە. (ڕاستییەکەی (نەروە)یە–ع).
(١٤) هەندێ لە سەرۆک هۆزەکان هەمیشە لە ئامێدی دەژین، یان لەهەر کوێ بێت، ئەوانیش لەوێ نێشتەجێن. بەڵام هۆزەکانی تر، ناوبەناوێک هەر سەرۆکەکانیان دەنێرن بۆلای میر، لەگەڵ هەندێ دیاریدا. هەر ئەوانەش ئەمە دەکەن، کە ڕێزێکی تایبەتیان هەیە بۆ میر.

هەندێکیش لە میرانی بادینان بەتایبەتی میری ئێستای بادینان ئەوەندە لە گۆشەگیریی و خۆچەپەک گرتندا پێ دادەگرێ، بەجۆرێ بۆ سەفەرێک ڕووپۆشێکی دەدا بەسەر خۆیدا، تا لەچاوی پیس بەدووربێ.[١٥] ئەمەش خوویەکی دوا دوای خولەفاکانی عەباسی بوو، وەک (بنیامین ئەلتەیولی) ئەیگێڕێتەوە، جلوبەرگی ئەفسەر و دەستودایەرەی میری بادینان لەجبەیەکی ڕەش پێک دێت، سوورمەچنە و لە مووسڵ دروست دەکرێ، شەرواڵەکانیشیان میلمیلێکی ڕەنگاوڕەنگە، ئەم جۆرە جلە، ئەو جلوبەرگەیە کە لە ئامێدی و چۆڵەمێرگ باوە، میر کاتێ بۆ ڕاویش دەچێ، لەنزیک ڕاوەکە، لای ئامێدی جلەکانی ئەگۆڕێ و جلی شاخاوی خەڵکە ڕەشۆکییەکە لەبەردەکات، چونکە بەشاخدا سەردەکەوێ و، لە زەویشدا خۆی دەدا بەدەمدا بۆچوونە پارێزی دەرکەوتنی بزنەکێوی و ئاگاداری ئەوەش دەکات کە نێچیرەکەی لە چوار ساڵان کەمتر نەبێ، لەبەرئەوەی خەڵکی شارەزا، بەئاسانی لە دوورەوە، بە شاخەکانیا تەمەنی بزنەکە دیاری دەکەن. ئەمجۆرە ڕاوەش بە داو و تەڵە و نیشانە لێگرتنەوە دەکەن و ڕاوەکەیشی بە (باز) دەکەن، کە ئەمە لە ناوچەی ئامێدی دا تاقە وەرزشێکی باوە، چونکە شاخاوییە و ڕاوی بەئەسپەوە تیا ناکرێ.

ئامێدی لە هاویندا هەواکەی گەرمە و نادروستە، بۆیە دەچن بۆ ئەو هاوینەهەوارانەی کە نزیکەی دووسەعات و نیوێک لە شارەوە دوورە و دەکەونە سەر ئەو بەرزاییانەی بەدرێژایی هاوین بەفریان پێوەیە. میر لەم کوێستانانەدا خانووی خۆی هەیە، کە خەڵکی تریش ساباتی تیا هەڵدەدەن. لەکاتی کوێستان کردنەدا، پاسەوانی بەهێز دادەنرێن بۆ پاراستنی ساباتەکان، لە هێرشی (تەیارییەکان، کە هۆزێکی سەربەخۆی (دیان)ی کلدانییە[١٦] و موسڵمانەکان هەموویان لێیان ئەترسن.[١٧] جگە لە بنەماڵەی بادینان، بنەماڵەیەکی کۆنی تریش هەیە، کە پێشتر خاوەن هێز و دەسەڵات بوون و فەرمانڕەوایی گەلێ ناوچەی

(١٥) بەڵکو بەپێچەوانەی ئەمەوەیە و دەڵێن بۆئەوە دەموچاویان دائەپۆشن، تا چاویان بەشتی پیس و حەرام نەکەوێ، هەندێ سۆفی، یان بە واتەیەکی تر، هەندێ لەوانەی شتی لەڕادەبەدەریش دەکەن، پەیڕەوی ئەم شتە دەکەن–ع.
(١٦) ئەم هۆزە دیانانە لەڕووی جوگرافیەوە لە سنووری ناوچەی (هەکاری)دا نیشتەجێن.
(١٧) «حەننا» مەترانی ئاسوورییەکانی مووسڵ، کە بە (دیانی نەستوری) ناویان دەهێنێ، ناوی ئەم هۆزانەی پێ وتم: تەیاری و تکوب، جەلودی – نەک لێ وینی – نەرووی – بەرواری، هۆزی نەرووی و بەرواری لە موسڵمان و دیان پێکهاتووە. بەڵام ئەوانی تریان هەموویان نەستورین. چوار گوندی تریش لە نزیک ئامێدی هەن، ئەو نەستوریانەی تێدان کە دەڵێن (گران موسایی)ن و کڵاوی لبادیان لەسەردایە – پەراوێزەکە دوایی هات – ناوی تەواوی ئەم هۆزانە، ئەمانەیە: (تخوما، نەک تخوب و چی لوو – نەک جەلوودی، لی ون – نەک لی وی نی و، نەرو، نەک نەرووی و، گرامون – نەک گران مووسا – ع.

کوردستانیان کردووە. بنەماڵەی (بۆتان)یش کە دەسەڵاتداری ناوچەیەک بوون، هەر بەوناوەوە ناونراوە، بنەماڵەیەکی خانەدان بوون بەڵام ناوبانگ و دەسەڵاتیان زۆر کەمتربۆتەوە. پایتەختی ئەم بنەماڵەیە (جزیرە بووە، کە ئێستا هەر کەلاوەیە. ناوچەی (تور)یش دەکەوێتە نێوان (جزیرە و ماردین)ەوە، بەڵام لێیان جیایە و سەربەخۆیی خۆیشی هەیە. بنەماڵەی (سۆران)یش لە بنەماڵە کۆنەکانە و ڕۆژێک لە ڕۆژانیش، نەک هەرتەنیا لە بەهێزترین بنەماڵەکانی کوردستان بووە، بەڵکو هەموو ناوچەی سۆرانیان بەدەستەوە بووە، پایتەختەکەیشیان (حەریر) بووە، کە ئێستا شوێنەواری ئەو بنەماڵەیەی تیا دیارە و خانووسازییەکەیان لەسەر شێوەیەک بووە، لە هەموو خانووسازییەکانی سەردەمە جیاجیاکانی کوردستان پێشکەوتووتر بووە. ئەم بنەماڵەیە ئێستا پووکاوەتەوە و، لەجێیی ئەوان بنەماڵەی بابان و چەندان بنەماڵەی تر، لە ناوچەکەیاندا بڵاوبوونەتەوە، کە کاتی خۆی بنەماڵەکە هەموو سەرکردەکانیان دەرەبەگ بوون و بە فرمانی سۆرانیان کۆدەبوونەوە. بنەماڵەی (کۆیسنجاق)یش کە فەرمانداریێتی کۆیسنجاقیان بەدەستەوە بووە، هەر بەشێک بووە لەم بنەماڵەیە و پاشان لە (کۆی) دەرکراون و لەجێیی ئەوان دەسەڵاتداریێتی بابان لەوساوە بەڕێوەی دەبات.

بابانەکانیش کاتی خۆی سەرۆک و دەرەبەگەکانی پشدەر بوون و بە فرمانی سۆرانییەکان کۆدەبوونەوە و پایتەختەکەیشیان (دارشمانە) بووە، کە ئێستا گوندێکی پیسە و هەر هەژدە ماڵێک دەبێ. بنەماڵەی بابان لەکۆندا، زۆر لە ئێستا گەورەتر و بە دەسەڵاتتربووە، بەتایبەتی پێش ئەوەی سلێمان پاشا فەرمانداریێتی بەغدا بەدەستەوە بگرێ. سنووری دەسەڵاتیان تا لای (زەن کەباد) و (مەندەلی) و (بەدران) و (جەسان) ئەڕۆیشت و (ئاڵتون کۆپری – پردێ) و (هەولێر)یش هەر لەژێر دەسەڵاتیاندا بووە، تەنانەت (سنە)ش ناوچەیەکی کوردیی ئەمان بووە، بەڵام زۆربەی بەدەست ئێرانییەکانەوە بووە.

بنەماڵەی (زەهاو)یش زۆر گەورە و خۆشەویست نەبوون و لە ناوچەی خۆیاندا دەسەڵاتی گەورە و زەبروزەنگیان نەبووە.

١٦ی تەمووز

دوای ڕاوێژ و پرسێکی زۆر، ناوچەی (قزڵجە)مان بەچاکترین شوێن زانی بۆئەوەی لە گەرمای ڕۆژانی داهاتوودا بیکەین بە هاوینەهەوارمان، چونکە هەستمان کرد تا دێت گەرما زۆرمان بۆ دەهێنێ لەناو سلێمانیدا، بۆیە بڕیارمان دا سبەینێ بچین بۆ ئەوێ.

ئەمڕۆمان بەخۆکۆکردنەوە و ئامادەبوون و ماڵاوایی کردن لە میر و عوسمان بەگ و سەلیم بەگ و هاوڕێیانی تر بردەسەر. لەگەڵ میردا باسێکی خۆشمان کردبووەوە، کە نزیکەی دوو سەعاتی خایاند و هەمووی بریتی بوو لە باسکردنی کاروباری تایبەتی خۆی. لەبەرئەوەش کە پیاوێکی زۆر خۆشەویستە، لەناخەوە ئاوات ئەخوازم پەژارەی نەمێنێ و بەخۆشی و ئاسوودەیی بۆخۆی بژی. جێهێشتنی هاوڕێیانی سلێمانیمان، بۆ ئەم ماوە کورتەمان ئازارێکی زۆری داین. هەر بەڕاستیش ئەوەتەی لە ژیانام ئەوەندەی ئەمان، میوانداری و بەخشندەییم لەکەس نەدیوە.

ئەم ئێوارەیە (دەللی سەمعان)[١٨] لە مووسڵ گەڕایەوە و، هەندێ وردە شتیشی لەگەڵ خۆی هێنابوو.

(١٨) دەللی سەمعان: یان شەمعونە شێت: دیانێکی ئاسووری بوو، میستەر ڕیچ چەند ساڵێک بەکرێی گرتبوو، بۆ ئەوەی وڵاتان بگەڕێ بۆ دراو کڕین و وردە شتی تر بۆی – خاریچ.